

NR 32

Från det nordiska guldet till det svenska tillståndet

---

*Hur kriminalitet påverkar företag
och företagandets villkor*

ANNA THOURSIE

RATIO

NR 32 | ANNA THOURSIE

Från det nordiska guldet till det svenska tillståndet

*Hur kriminalitet påverkar företag
och företagandets villkor*

RATIO

Anna Thoursie är fil. dr. i nationalekonomi och affilierad forskare till Ratio. Hon har arbetat på Institutet för social forskning, Konjunkturinstitutet, Finansdepartementet och Riksbanken samt som chefsekonom på Ledarna, KFS (numera Sobona), och Kommunal.

Rapport nr 32 – Från det nordiska guldets till det svenska tillståndet:

Hur kriminalitet påverkar företag och företagandets villkor

© Författaren och Ratio 2024

Omslag & sättning: Magnus Frederiksen *Glafisk*

Tryck: Publit

ISBN: 978-91-8111-111-8

RATIO

Ratio är ett fristående forskningsinstitut som forskar om företagandets villkor.

Mer information finns på ratio.se

Innehåll

1. Sammanfattande slutsatser och reflektioner.....	5
1.1. Brottsliga företag underminerar den goda konkurrensen.....	5
1.2. Från det nordiska guldet.....	8
1.3. ... till det svenska tillståndet.....	9
1.4. Förslag och målkonflikter.....	10
Grundläggande förslag 1: Effektivisera samverkansformer.....	11
Grundläggande förslag 2: Effektivisera sekretesslagstiftningen.....	13
Grundläggande förslag 3: Effektivisera rättskedjan.....	15
Övriga förslag.....	16
2. Inledning.....	24
2.1. Syfte, utgångspunkter, metod och avgränsningar.....	24
2.2. Kriminalitet, social tillit och effektivitet.....	26
3. Definitioner av brottsbegrepp och hur de är relaterade till varandra.....	28
3.1. Frånvaro av definitioner av brottsbegrepp.....	28
3.2. Icke-organiserad kriminalitet.....	29
3.3. Organiserad kriminalitet.....	29
3.4. Gråzoner och möjliggörare.....	38
3.5. Hur är dessa typer av kriminalitet och oegentligheter relaterade till varandra?.....	41
4. Kriminalitetens konsekvenser för företag och företagandets villkor....	47
4.1. Osund konkurrens.....	47
4.2. Företag som brottsoffer.....	74
4.3. Hot mot samhällsviktiga funktioner och tillväxt på sikt.....	88
Litteraturförteckning.....	92

1. Sammanfattande slutsatser och reflektioner*

1.1. Brottsliga företag underminerar den goda konkurrensen

Organiserad kriminalitet har en omfattande och skadlig påverkan på företag och företagandets villkor i Sverige. Den drabbar företag på flera olika sätt och olika mycket, till stor del beroende på i vilken bransch företaget verkar och var i Sverige företaget är verksamt. Det är oklart när omfattningen av denna brottslighet började öka kraftigt men för bara ett drygt decennium sedan sågs få allvarliga tecken. Sedan gick det fort.

Denna rapport kartlägger de viktigaste komponenterna i det aktuella kunskapsläget, med fokus på hur kriminaliteten påverkar företag och företagandets villkor i Sverige, samt vilka konsekvenser denna brottslighet får.

---

* Stort tack till Elias Nilsson, sommarassistent på Ratio 2023, för en utmärkt underlagsrapport (Nilsson, 2023). Stort tack också till Martin Korpi, Lotta Stern, Dennis Jernkrook, Margareta Barabash, Pia Bergman, Amelie Berg och Oskar Törnblom samt deltagarna i brownbag-seminarier på Ratio den 27 november 2023 och på Delmi den 28 maj 2024 för synnerligen användbara synpunkter.

Rapporten arbetar med följande definitioner:

Organiserad kriminalitet

1) minst två personer som 2) varaktigt över tid 3) begår allvarliga brott i samarbete 4) i syfte att uppnå ekonomisk vinning.

Arbetslivskriminalitet

Organiserad kriminalitet i en verksamhet eller mot en verksamhet, som innebär att en eller flera individer som arbetar i verksamheten utnyttjas.

Marknadskriminalitet

Organiserad kriminalitet på företags- eller organisationsnivå som innebär att ekonomisk vinning erhålls genom underminering av sund konkurrens på legala marknader. *Väsentligt för denna typ av kriminalitet är att den är särskilt expansiv.* När organiserad kriminalitet tjänar pengar på att sätta marknadsmekanismer ur funktion, återinvesteras större eller hela vinsten i att utvidga företaget eller skapa nya företag med konstlat låga kostnader.

Välfärds-kriminalitet

Organiserad kriminalitet riktad mot välfärdssystemen och andra närliggande skattefinansierade eller skattesubventionerade system, såväl i form av undanhållande av skatt som att erhålla utbetalningar på felaktiga grunder.

Brottsliga företag underminerar den sunda konkurrensen genom att inte följa de lagar, förordningar och avtalade regler som styr den svenska arbetsmarknaden. Inte heller följer de lagstiftningen vad gäller skatter och bidrag. Vissa ägnar sig åt grövre aktiviteter som hot, utpressning eller cyberbrott. I gråzonerna finns andra företag och vanliga konsumenter som handlar med de brottsliga

företagen till låga priser på varor och tjänster. Därigenom hjälper de den svarta ekonomin att blomstra.

Möjliggörare på olika nivåer och områden i samhället, allt från socialt utslagna, medellösa personer som av kriminella aktörer sätts som målvakter i företag, till socialt välanpassade individer, exempelvis advokater, revisorer och poliser, som bistår med information eller understödjer brottsligheten.

Släktbaserade kriminella nätverk som är aktiva i såväl den organiserade brottsligheten som i gråzonerna spelar betydelsefulla roller. Dessa nätverk har egenskaper som gör dem till synnerligen effektiva brottsredskap.

Hos seriösa företag, särskilt i riskbranscher, där en stor del av företagen inte längre följer gällande lagar och avtal, minskar både förmågan och motivationen att fortsätta agera inom de lag- och avtalsenliga ramarna. Färre seriösa företagare väljer att nysatsa inom dessa branscher. Skulle de seriösa företagen försöka följa med i denna olagligt grundade lågpriskonkurrens sker detta på bekostnad av att överskotten i företagen blir mindre. Därmed försämras deras möjligheter att göra framtida investeringar. De seriösa företagen blir därmed indirekta brottsoffer för den osunda konkurrensen.

Företag blir också direkta brottsoffer. Cirka hälften av företagen i Sverige utsätts årligen för brott, framför allt stölder, skadegörelse, bedrägerier och cyberbrott. Även kriminalitet som inte direkt är riktad mot företag, exempelvis drogförsäljning eller vandalism i grannskapet, kan kraftigt försvåra för företagen i de drabbade områdena att driva sina verksamheter.

Benägenheten bland de drabbade företagen att polisanmäla brotten är mycket låg. Den främsta orsaken till att företagare avstår från att anmäla är att de inte ser någon poäng med det.¹

1.2. Från det nordiska guldet ...

Under flera decennier sågs Sverige, tillsammans med de övriga nordiska länderna, som länder med stabila politiska institutioner. Länderna karaktäriserades av breda och finmaskiga sociala trygghetssystem, höga skatter på företagande och arbete samt en hög tillit mellan människor och till myndigheter och andra offentliga institutioner.

Dessa höga nivåer av social tillit har kallats för "det nordiska guldet",² ett grundläggande socialt kapital, ett effektivt smörjmedel för ett välfungerande samhälle, ett "höglitarsamhälle".³

Om de flesta människor är pålitliga, samvetsgranna och har välgrundade uppfattningar om att de flesta andra människor också är det, så blir det enklare att göra alla slags transaktioner, inte minst affärsmässiga men även rent mellanmänskliga. Ett samhälle med hög social tillit präglas i mindre grad av formaliteter, kontroller och rättsprocesser än ett samhälle med låg social tillit.

Men det "nordiska guldet" är ingen given och automatiskt förnybar "naturresurs" att ösa ur, utan något som växt fram under en mycket lång tid genom flera samverkande, tillitsskapande

---

1) Tryggare Sverige (2024) och Företagarna (2022)

2) Se t.ex. Andreasson (2018)

3) Rothstein & Holmberg (2022). Se också Trägårdh m.fl. (2013).

processer. Om dessa samhällsprocesser av olika skäl störs eller förhindras så sjunker den sociala tilliten och det ”nordiska guldet” minskar i värde och betydelse.

1.3. ... till det svenska tillståndet

Numera används begreppet ”det svenska tillståndet” som en avskräckande beskrivning av hur kriminaliteten ökat i Sverige.⁴ En hypotes, eller i alla fall en spekulation, om varför den organiserade kriminaliteten på bara något decennium har vuxit till att bli så omfattande i Sverige är att det beror på att höga nivåer av social tillit utnyttjats av kriminella krafter, och att ”höglitarsamhället”, med en historia av social stabilitet, inte i tid insett vad som höll på att hända.

Om det stämmer, finns det en *tipping point*, en punkt när den sociala tilliten inte längre kan stå emot ökningen av brott. Går det då snabbare utför i ett sådant samhälle, eftersom det saknas tillräckligt god beredskap? Är det därför organiserad kriminalitet och våldsbrott ökat så mycket snabbare i Sverige än i Danmark, Norge och Finland, länder som också prisats för ”det nordiska guldet”? Har Sverige haft en självbild som mer osårbart jämfört med våra grannländers självbilder, som alla har minnen från modern tid av krig och ockupation?

---

4) Begreppet är inlånat från Norge, ”svenske tilstander”, där det förekom på den norska nyordslistan redan 2017. På den svenska nyordslistan kom begreppet först 2023. Uttrycket förekommer även på danska. På finska har ”den svenska vägen” fått ungefär samma betydelse. <https://www.svt.se/kultur/sprakradets-nyord-2023>

Dessa frågor besvaras inte i denna rapport men är viktiga och väl värda att beforska.

Det framgår tydligt i rapporten att det har uppstått ett betydande gap i den forskningsbaserade empiriska kunskapen avseende framväxten av organiserad kriminalitet och dess konsekvenser. Ökningen i brottslighet har varit väldig snabb och forskning är en tidskrävande process. Det behövs mer forskningsbaserad empirisk kunskap, med utgångspunkt i så aktuella data som möjligt.

1.4. Förslag och målkonflikter

Några av de förslag som läggs fram ställer oss inför oundvikliga målkonflikter, som kräver avvägningar. En generell målkonflikt är att kontroller alltid är resurskrävande vad gäller tid, pengar och ibland integritet. Åtminstone hade tiden och pengarna kunnat läggas på annat (alternativkostnader). Kontroller som uppfattas som integritetsintrång kan alltid ses som en kostnad, eller ibland som någonting värre, som ett maktmissbruk och något oförenligt med demokratiska spelregler.

Ibland finns andra typer av målkonflikter. Ett exempel är den transaktionsmodell som under en lång tid fungerat väl – den svenska modellen för avtalsförhandlingar med autonoma parter – och som fortfarande är välfungerande på de flesta områden. På senare år har emellertid förutsättningarna för dess funktionsätt på några områden försämrats i och med en ökande förekomst av exploatering av arbetskraft inom vissa branscher, i företag som allt som oftast inte har kollektivavtal. Detta påverkar konkurrensförmågan negativt hos de företag inom dessa branscher som (även om de saknar kollektivavtal) har kollektivavtalsenliga löner och arbetsvillkor.

De förslag som anges nedan är inte heltäckande, utan lyfts fram som de viktigaste exemplen på vad som bör prioriteras, och i ett fall vad som inte borde ha gjorts. Det sista ämnet som tas upp, ”kollektivavtalens vita fläckar”, är inte ett förslag utan utmynnar i en fråga.

Grundläggande förslag 1: Effektivisera samverkansformer

Det första, mer grundläggande, förslaget är att offentliga beslutsfattare, både politiker och myndigheter, ser över och effektiviserar de befintliga samverkansformerna, såväl mellan myndigheter som mellan myndigheter och andra intressenter, samt vågar prioritera bland dem. Det pågår redan ett stort antal olika former av samverkan, inte minst i projektform mellan myndigheter och andra intressenter.

Dessvärre finns det inte någon övergripande plan för hur dessa olika samverkansformer och dito projekt ska kopplas till varandra och prioriteras. I dag lämnas dessa tolkningar över till myndigheter som ofta kan ha olika syn och olika prioriteringar på vad samverkan ska ämnas till. Vidare innebär bristen på överblick en risk att samverkansformerna och samverkansprojekten överlappar varandra. Detta innebär i sin tur ett resursslöseri, eller att viktiga problem inte löses, eftersom det blir lätt att tro att dessa tar ”någon annan instans” hand om. Det kan låta paradoxalt, men troligen behövs politiker och chefer som har tydliga mandat att agera med kraft och att styra vertikalt i mer formella hierarkier för att åstadkomma en mer effektiv horisontell samverkan.

Delbetänkandet från Delegationen mot arbetslivskriminalitet, SOU 2024:14, understryker att styrningen av det myndighetsgemensamma arbetet behöver bli tydligare och mer långsiktig. I delbetänkandet anger delegationen ett antal exempel på när berörda myndigheter inte på ett tillfredsställande sätt fullföljt de uppdrag de fått och/eller inte fullföljt dem i tid. Ett exempel som lyfts fram är myndigheternas arbets sätt för att beivra människohandel och människoexploatering, som uppvisar betydande brister.⁵

Delegationen drar också slutsatsen att det finns ett behov av ett fördjupat samråd mellan myndigheterna och arbetsmarknadens parter om ansvarsfördelningen när det gäller kontrollen av arbetsförhållanden på svensk arbetsmarknad. Därför bör myndigheterna i större utsträckning informera arbetsmarknadens parter om förhållanden som kan ha betydelse för parternas verksamhet.⁶

Förslaget i denna rapport är liknande, men kanske något kärvare. Samverkansformerna bör styras uppifrån i mer formella hierarkier, exempelvis genom regleringsbrev och delegationsordningar. Samverkansformer vars syften överlappar varandra bör skäras ner. I stället bör resurserna användas för att täcka upp för de problem som inte åtgärdats tillräckligt på grund av brister i såväl samverkan som i överblick. Inte minst gäller detta de allvarliga brotten människoexploatering och människohandel.

---

5) SOU 2014:4, sid. 237 ff.

6) I Riksrevisionen granskning från 2020 dras slutsatsen att det finns stora brister i statens insatser mot arbetskraftsexploatering. Bristerna finns i alla delar av systemet, och beror först och främst på att regeringen inte har gett myndigheterna mandat och tydliga uppdrag att motverka problemet. (Riksrevisionen, 2020). Regeringen höll med om stora delar av kritiken men inte att myndigheternas uppdrag och mandat är den huvudsakliga anledningen till att insatserna har svårt att fullt ut åtgärda problemet. (Regeringens skrivelse 2020/21:169).

En förutsättning för att få huvudmän bakom människoexploatering eller människohandel fällda är oftast att offren vill och kan bidra till det rättsliga efterspelet. Dessa personer har ofta liten kunskap om deras legala rättigheter men de har stor kunskap om att de troligen, dels kommer att hamna i onåd hos den svarta arbetsgivaren, dels inte få ut sin inestående lön. Detta gäller även om de arbetar legalt. Därför vittnar de ytterst sällan. Arbetar de illegalt kommer de med högsta sannolikhet också att bli utvisade och blir därmed svåra för rättssystemet att upprätthålla kontakt med.

Polismyndigheten bör alltid stötta presumtiva offer att vittna. I förebyggande syfte behövs lättillgänglig information på olika språk till utländsk arbetskraft om deras rättigheter som anställda och vart de kan vända sig om dessa rättigheter inte uppfylls. Vidare bör Polismyndigheten alltid lämna över information när illegal arbetskraft upptäcks till Åklagarmyndigheten, Skatteverket, Migrationsverket⁷ och Arbetsförmedlingen, för att öka chanserna att de utsatta vittnar. Det är synnerligen anmärkningsvärt att dessa myndigheter endast undantagsvis för statistik över sådant informationsutbyte.⁸

Grundläggande förslag 2: Effektivisera sekretesslagstiftningen

Det andra, mer grundläggande, förslaget är se över och effektivisera sekretesslagstiftningen i syfte att underlätta bättre samverkan mellan myndigheter. Ambitionen ska vara att luckra

7) Migrationsverket kan bara bidra i arbetet om personen har ansökt om uppehållstillstånd eller asyl. Övriga grupper som rest in illegalt, EU-medborgare m.fl., kan inte Migrationsverket identifiera.

8) Bergman (2023), sid. 15.

upp så många bestämmelser som möjligt i de fall de bedöms lägga hinder i vägen för myndigheterna att effektivt bekämpa organiserad brottslighet. I de fall bedömningen blir att vissa sekretessbestämmelser ändå inte bör uppläckas ska skälen till detta redovisas. De ändringar som görs i sekretesslagstiftningen ska följas upp över tid för att säkerställa att de påverkar myndigheternas operativa arbete på avsiktligt vis.

Utöver sekretesslagstiftningen finns det andra sekretesshinder som behöver luckras upp för att seriösa företagare och upphandlare ska kunna få information om företag de planerar att göra affärer med, exempelvis hur mycket företagen betalat i källskatt och storleken på deras eventuella skulder på skattekontot.

Bakgrundskontroller av potentiella affärspartners försvåras av att vissa tingsrätter nyligen valt att inte lämna ut domar till rättsdatabaser (vilkas utgivningsbevis är grundlagsskyddade).⁹ Om inte uppdaterade rättsdatabaser finns tillgängliga blir kravet för att kunna göra en bakgrundskontroll att vända sig till samtliga domstolar i Sverige (i dag finns cirka ett 80-tal) för att begära ut eventuella domar.

Sedan finns det områden där starkare sekretess bör införas. Identiteten på den som exempelvis kontaktar en kvällstidning med tips om brottslighet är grundlagsenligt skyddad. Kontaktar däremot samma person Polismyndigheten med samma tips och med egna personuppgifter som kontaktuppgifter blir tipset en allmän handling. Därmed kan myndigheten vara skyldig att lämna ut handlingen.¹⁰ Lagstiftningen bör skydda identiteten även på

9) Se t.ex. <https://trobar.se/domstolarnas-nya-praxis-forsvarar-det-brottsforebyggande-arbetet/>

10) Från <https://polisen.se/om-polisen/kontakt/tipsa-polisen/tipsa-polisen-via-webben/>: "Varför vill ni helst inte ha anonyma tips? Vi behöver ställa ytterligare frågor

den som tipsar polisen och lämnar sina personuppgifter, om personen så önskar.

Regeringens förslag att det fr.o.m. 1 januari 2025 ska finnas en möjlighet för vittnen att höras anonymt under en förundersökning och i brottmål i domstol är välkommet.¹¹

Grundläggande förslag 3: Effektivisera rättskedjan

Det tredje grundläggande förslaget är att se över och effektivisera rättskedjan. Rättskedjan omfattar Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Domstolsverket och Kriminalvården. Myndigheterna inom rättskedjan är beroende av varandra för att kunna genomföra sina respektive uppdrag på ett effektivt sätt. Styrningen av en myndighet kan därmed påverka hur effektivt andra myndigheter i kedjan arbetar.

Riksrevisionen gjorde redan 2019 en granskning av rättskedjans styrning.¹² Den sammantagna bedömningen i granskningen var att regeringen, Justitiedepartementet och myndigheterna endast i låg utsträckning tar hänsyn till rättskedjan i resursfördelningen mellan och inom myndigheterna. Inte heller tycks myndigheterna i någon större omfattning beakta varandra eller kedjan som helhet, varken i de överväganden som görs inför äskanden och intern fördelning, eller i samband med justeringar i den interna fördelningen av resurser.

---

för att få veta mer. När vi tar emot ett tips vet vi inte på vilket sätt det passar in, utan det kan visa sig senare, ibland långt senare. Då är det viktigt att vi kan kontakta dig. [...] När polisen har tagit emot ditt mejl blir det allmän handling. Det betyder att mejlet kan lämnas ut på begäran förutsatt att det inte innehåller sekretessbelagda uppgifter.”

11) <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/lagratsremiss/2024/05/anonyma-vittnen/>

12) Riksrevisionen (2019)

Denna bristande effektivitet i rättskedjan drabbar inte minst företagarna. Hälften av företagarna som utsatts för brott avstår från att polisanmäla brottet eller brotten. Det främsta skälet är att en anmälan inte uppfattas leda till någonting.

Den 1 februari 2024 publicerades regeringens skrivelse *Motståndskraft och handlingskraft – en nationell strategi mot organiserad brottslighet*.¹³ Den innehåller emellertid inte några förslag som explicit riktar in sig på att effektivisera rättskedjan. Regering och berörda myndigheter borde ta till sig Riksrevisionens rekommendationer, bland annat att regeringen ska ha ett tydligt rättskedjefokus i regleringsbrev och instruktioner, samt att myndigheterna bör nå en samsyn kring vilka områden som är prioriterade och hur de bör agera, såväl gemensamt som enskilt, för att rättskedjan ska fungera effektivt.¹⁴

Övriga förslag

Gör det enklare för företagare att kontrollera potentiella affärspartners

I dag är det väldigt krångligt och kostnadskrävande för en företagare (och upphandlare) som vill ha seriösa affärspartners, exempelvis underleverantörer, att kontrollera utlandsägda företag. Företagaren måste kontakta Skatteverket, Arbetsmiljöverket, Försäkringskassan och Migrationsverket, och därefter analysera uppgifterna som kommer därifrån.¹⁵

---

13) Regeringens skrivelse 2023/24:67

14) Riksrevisionen (2019), sid. 52.

15) Företaget som vill kontrollera en potentiell affärspartner ska kontakta nedanstående myndigheter för att göra följande kontroller:

Det är även resurskrävande för en företagare att kontrollera att inhemskt baserade potentiella affärspartners inte är involverade i brottslighet. Ekobrottsmyndigheten har tagit fram en checklista, *Vet du vem du gör affärer med?*,¹⁶ till hjälp för företagare som vill kontrollera potentiella affärspartners och deras företrädare. I checklistan anges vissa varningstecken som är särskilt allvarliga, exempelvis att företaget förekommer i domstolsbeslut, att företaget har många styrelseförändringar under kort tid, att företrädare är dömda för brott som har betydelse i sammanhanget, att företrädare har varit inblandade i flera företag som gått i konkurs alternativt att revisorn har avgått i förtid eller utträtt på egen begäran.

Ett förslag är att underlätta för seriösa företagare genom att lättare tillhandahålla den information som behövs, till exempel genom en enda kontaktpunkt, en *one-stop-shop*, och att bistå företagaren med att analysera informationen om så önskas, till maximalt ett självkostnadspris.

” • Skatteverket – för att se om företaget är registrerat som arbetsgivare, är moms-registrerat när det är aktuellt och har F-skatt samt om aktuella skatter och avgifter har rapporterats

• Arbetsmiljöverket – för att se om företaget har rapporterat in uppgifter om anställda etc. til Utstationeringsregistret

• Försäkringskassan – om företagens anställda har A1-intyg [ett intyg som visar att arbetstagaren har valt att stanna kvar i sitt hemlands socialförsäkring] och företaget då i vissa lägen inte behöver rapportera sociala avgifter och företagens anställda är kvar i sitt hemlands socialförsäkring

• Migrationsverket – för kontroll av om företagens anställda har rätt att arbeta i landet.”

Bergman (2023), sid. 11.

16) Ekobrottsmyndigheten (2022)

Ge Bolagsverket möjlighet att kräva personlig inställelse för identifiering

För att förhindra att en bolagsregistrering sker med hjälp av stulna, kapade eller fiktiva identiteter, eller att en företagskapning sker (att någon obehörig person anmäler styrelseändringar) samt för att förbättra möjligheterna att upptäcka misstänkta målvakter ska Bolagsverket kunna begära ett personligt besök – förelägga om personlig inställelse – när det behövs för att säkerställa anmälarens identitet och eventuella behörighet att företräda ett bolag.¹⁷

Denna bestämmelse kan göra tillvaron krångligare även för seriösa företagare, men vinsterna i form av ökade svårigheter att begå brott överväger. En möjlighet för att underlätta den personliga inställelsen för företagare skulle kunna vara att låta denna ske på de servicekontor som exempelvis Skatteverket, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och Migrationsverket har på olika ställen i Sverige.

Åtgärda bristerna i myndigheternas arbete med att korrekt fastställa identiteten på personer som kommer till Sverige och som bör eller inte bör vara folkbordförda här

Riksrevisionen har i rapporten *Vem där – fastställande av identitet vid statliga myndigheter*¹⁸ som publicerades i juni 2024 granskat hur Migrationsverket, Polismyndigheten, Skatteverket, Statens servicecenter, Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten arbetar med att säkerställa att en korrekt och unik identitet fastställs på personer som kommer till Sverige och att felaktigt registrerade eller utnyttjade identiteter upptäcks och åtgärdas.

---

17) Denna förändring föreslås av utredningen Bolag och brott – några åtgärder mot oseriösa företag (SOU 2023:34).

18) Riksrevisionen (2024)

Riksrevisionens bedömning är att myndigheternas insatser inte är tillräckligt effektiva i detta avseende. I rapporten lämnar Riksrevisionen rekommendationer till regeringen och samtliga ovanstående myndigheter för hur arbetet med korrekt fastställande av identiteter kan förbättras.

I den nationella lägesbilden över befolkningen (Skatteverket, 2024) som tagits fram i samverkan mellan Skatteverket, Migrationsverket, Polismyndigheten, SCB och flera kommuner, på uppdrag av regeringen, konstateras att mellan 74 000 och 158 000 personer är folkbokförda i Sverige fast de inte borde vara det.¹⁹ I lägesbilden poängteras att detta är gruppen som utgör störst samhällsrisk, eftersom personerna kan få bidrag de inte har rätt till.

I linje med att striktare verifiera en persons identitet bör biometriskt uppgifter användas i större utsträckning för identifiering, verifiering och kontroll av individer som uppehåller sig i Sverige.²⁰ Myndigheter och företag bör anpassa sina IT-system så att de kan ta emot information från Skatteverket om status och identitetsnivå på samordningsnummer.

Undvik verkningslös lagstiftning

I utredningen *Ett förbättrat system mot arbetskraftsexploatering m.m.* (SOU 2021:88) framkommer att det inte är storleken på den redovisade inkomsten som är ett problem, utan missbruket består i att vissa arbetskraftsinvandrare tvingas betala tillbaka delar av lönen till arbetsgivaren. Utredningen har inte heller funnit att arbetskraftsinvandrare systematiskt erbjuds deltidsanställningar men tvingas arbeta heltid. Därför drar utredningen slutsatsen att ett ”höjt inkomstkrav eller en begränsning av anställningsgraden

---

19) Skatteverket (2024)

20) Detta föreslås i regeringens skrivelse 2023/24:67, sid. 32.

för att beviljas arbetstillstånd är därför inte ändamålsenligt för att motverka det missbruk som utredningen har kartlagt.”²¹

Resultaten i utredningen tyder på att det lagstadgade försörjningskravet för arbetstillstånd, på 80 procent av Sveriges medianlön (motsvarande en lön på 28 480 kr före skatt per månad 2024)²² som trädde i kraft 1 november 2023, sannolikt blir ganska verkningslöst då det är lätt att runda. Det blir mest ett slag i luften.

Det finns starka skäl som talar för att en stoppad arbetskraftsinvandring för löner, säg mellan 18 000 kr – 28 400 kr, alltså löner som det går att försörja sig på, får stora negativa effekter i företagens rekryteringar. För det första är det långt ifrån enbart ”enkla jobb” som ryms inom detta lönespann, och för det andra är det ingen lösning att försöka öronmärka ”enkla jobb” till arbetslösa i Sverige. Rekryteringssituationen under pandemin för exempelvis företag inom jord- och skogsbruk, då inga arbetare från utlandet fick komma och jobba i Sverige, är talande. Företagens ansträngningar att bemanna vakanserna med inhemsk arbetskraft ledde till försämrad kvalitet och ekonomiska förluster.²³

Betänkandet *Nya regler för arbetskraftsinvandring m.m.* (SOU 2024:15) föreslår att försörjningskravet på minst 80 procent av medianlönen tas bort. I stället bör ett lönekrav på minst 100 procent av medianlönen för Sverige vid tidpunkten för ansökan (2023 var medianlönen 35 600 kr) införas.²⁴ För att Sverige inte

---

21) SOU 2021:88, sid. 19.

22) <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Arbetsgivare/Anstalla-fran-lander-utanfor-EU/Krav-for-arbetsstillstand/Forsorjningskrav-for-arbetsstillstand.html>

23) Svenskt Näringsliv (2020b)

24) <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/medianloner-i-sverige/>

ska riskera kompetensbrist föreslås att det ska finnas undantag för yrken där det bedöms finnas behov som inte kan tillgodoses med arbetskraft i Sverige eller i delar av Sverige.

Nestorn i forskning om svenska kollektivavtal, professor Anders Kjellberg vid Lunds universitet, säger till Medlingsinstitutet att "sätta en hög lönegräns är stelt och inflexibelt, därför att det även i vissa låglöneyrken och regioner kan finnas behov av arbetskraft som inte finns inom landet. Det som behöver skärpas är i stället kontrollen av att kollektivavtalen också tillämpas i praktiken."²⁵

Det ligger inte inom denna rapports syfte att argumentera för vad som skulle kunna vara en rimlig nivå, om någon, på ett lagstadgat lönekrav. Rapporten argumenterar däremot för att en sådan lagstiftning inte får avsedd verkan eller till och med får en icke avsiktlig negativ verkan. I bästa fall blir den mest en symbolhandling för att visa handlingskraft. Sådan lagstiftning bör undvikas.

Vad, om något, ska göras för att komma åt "kollektivavtalens vita fläckar"?²⁶

Kärnan i transaktionsmodellen som under decennier varit standard för lönebildningen på den svenska arbetsmarknaden, "den svenska modellen", är att parterna själva förhandlar fram kollektivavtal utan direkt statlig inblandning. Denna modell har länge fungerat mycket väl. I snitt arbetade nästan nio av tio anställda på företag eller organisationer som hade kollektivavtal 2023.²⁷

---

25) <https://www.mi.se/nyheter/2022/kollektivavtal-sa-ser-de-vita-flackarna-ut/>

26) För en kartläggning av "kollektivavtalens vita fläckar", se t.ex. Kjellberg (2020, 2023a).

27) Medlingsinstitutet (2024)

De övriga nordiska länderna har lönebildningsmodeller som i många delar påminner om Sveriges; man kan tala om "den nordiska modellen" och lyfta fram att kollektivavtalens roll är viktigare än lagstiftningens, men det finns viktiga skillnader.

I Danmark kan ofta medlingsförslag omvandlas till lag. I Norge använder man sig ofta av obligatoriskt skiljeförfarande och i Finland av trepartsförhandlingar där staten och arbetsmarknadens parter gemensamt gör upp. Man har även en tradition av allmängiltigförklarade kollektivavtal, alltså att kollektivavtal genom ett rättsligt beslut görs bindande för alla arbetsgivare och arbetstagare inom en viss bransch eller sektor, oavsett om de är medlemmar i de avtalsförhandlande organisationerna eller inte. Även i Norge kan allmängiltigförklarade kollektivavtal förekomma, även om man inte har samma långa tradition som i Finland.²⁸

En stor del av de företag i Sverige som inte har kollektivavtal är småföretag där de anställda och ägaren är familjemedlemmar. Det finns även vissa, ofta högavlönade, branscher där traditionen bland företagen är att inte ha kollektivavtal, som IT-, spel- och reklambranscherna samt advokatbyråer. Intresset för att teckna kollektivavtal i dessa fall är ofta mycket lågt, såväl från arbetstagar- som arbetsgivarsidan.

Men så finns också företag där arbetstagarna, av olika skäl, befinner sig i en mycket utsatt situation gentemot sina arbetsgivare. I dessa företag råder ofta en frånvaro av kollektivavtal och därmed finns inga bindande bestämmelser om lägsta löner.

---

28) Se t.ex. Kjellberg (2023b).

Som denna litteraturöversikt visar är utlänningslagens krav på att lön och andra anställningsvillkor för utländska arbetstagare inte får vara sämre än de som följer av svenska kollektivavtal eller praxis inom yrket eller branschen,²⁹ ett krav som inte alls i tillräcklig grad motverkar undermåliga anställningsvillkor.

Vad kan och bör, om något, göras för att bättre skydda individer som utsätts för människoexploatering eller människohandel? Kan det göras någonting inom en oförändrad svensk modell – skulle det vara tillräckligt med en effektivare myndighets samverkan mot de huvudmän som ägnar sig åt människoexploatering eller människohandel? Som vi sett finns det fortfarande klara brister i myndigheternas samverkan, brister som måste åtgärdas för att dessa grupper bättre ska skyddas. Eller går det, utöver dessa effektiviseringar, att göra justeringar inom denna transaktionsmodell utan att förändra den svenska modellens kärna, de autonoma avtalsslutande arbetsmarknadsparterna?

---

29) Utlänningslag (2005:716). 6 kap. Arbetstillstånd. 2 § Arbetstillstånd får ges till en utlänning som har ett anställningsavtal, om 1. anställningen gör det möjligt för honom eller henne att uppnå en god försörjning, och 2. lönen, försäkringsskyddet och övriga anställningsvillkor inte är sämre än de villkor som följer av svenska kollektivavtal eller praxis inom yrket eller branschen. Arbetstillstånd enligt första stycket får endast ges om rekryteringsförfarandet är förenligt med Sveriges åtaganden inom Europeiska unionen. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/utlanningslag-2005716_sfs-2005-716/#K6

2. Inledning

2.1. Syfte, utgångspunkter, metod och avgränsningar

Hur kriminaliteten påverkar företaga och företagandets villkor är en allt hetare samhällspolitisk fråga. Trots de på senare tid omfattande satsningarna inom forsknings- och utredningsväsende på att ta fram relevanta kunskapsunderlag om hur brottslighet i olika former påverkar näringslivet saknas en sammanställning över kunskapen som dessa satsningar resulterat i.³⁰

Syftet med denna rapport är att kartlägga de viktigaste komponenterna i det aktuella kunskapsläget med fokus på hur kriminaliteten påverkar företag och företagandets villkor i Sverige, samt vilka konsekvenser denna brottslighet får.

Utgångspunkterna för denna studie är att kriminalitet som innebär försvårande, fördyrande och förhindrande av affärsverksamheter resulterar i följande konsekvenser: 1) osund konkurrens, 2) inkomstbortfall och psykiskt lidande för de företagare som är brottsoffer, och 3) på sikt hot mot samhällsviktiga funktioner och tillväxt.

---

30) I december 2023 gav regeringen Vetenskapsrådet i uppdrag att kartlägga nationell och internationell forskning om insatser, åtgärder och metoder för att förebygga brottslighet kopplad till kriminella nätverk. Uppdraget ges inom ramen för det nationella forskningsprogrammet om brottslighet och ska delredovisas senast den 1 december 2024 och slutredovisas senast den 1 juni 2025, (U2023/03735).

Vilken aktuell och empiriskt välgrundad kunskap finns om dessa tre konsekvenser? Rapportens ambition är att svara på denna fråga genom att göra en litteraturöversikt över svenska studier. Till detta kommer ett försök att föreslå hur de olika typerna av brottslighet som påverkar företag och företagandets villkor kan definieras och hur de är relaterade till varandra. Märkligt nog finns det ingen allmänt accepterad definition ens av ett så vanligt begrepp som ”organiserad kriminalitet”.

I de sammanfattande slutsatserna i inledningen ges förslag på ett antal åtgärder som skulle kunna vidtas och en diskussion förs om de målkonflikter som dessa förslag kan innebära.

Som rapporten visar överlappar de olika typerna av brottslighet som drabbar företag och företagandets villkor varandra. De avgränsningar som rapporten gör är att fokusera på den brottslighet som inriktar sig på affärsdrivande verksamheter i Sverige och som berör arbetsmarknaden. Det innebär att konkurrenssnedvridande brottslighet och dito oegentligheter, som exempelvis falsk marknadsföring eller att leverera varor som inte håller avtalad kvalitet men där bristerna är dolda, exkluderas i analysen. Brottslighet som huvudsakligen är kopplad till det säkerhetspolitiska läget i Sverige behandlas inte. Någon djupare analys av omfattningen av och kostnaderna för de olika typerna av brottslighet görs heller inte.³¹

---

31) Det finns inte några standardiserade metoder för att beräkna kostnader för brott. Brå (2017) påvisar komplexiteten i att försöka mäta de typer av kostnader som brottslighet ger upphov till. De ökade kostnaderna uppstår inom rättsväsende, sjukvård och sociala insatser samt på grund av utbetalningar till företag på felaktiga grunder. De minskade intäkterna uppstår på kort sikt på grund av skattefusk och på lång sikt på grund av lägre tillväxt, i den mån brottsligheten på sikt hämmar tillväxten. Se exempelvis de rapporter om brottslighetens kostnader för näringslivet som utgivits av Svenskt Näringsliv – (Svenskt Näringsliv, 2018, 2020a) och (Åmtvall & Manning, 2022, 2023) samt den rapport som Småföretagarna givit ut (Sanandaji, 2023).

God forskning och högkvalitativa utredningar är tidskrävande projekt som bygger på principer om noggrannhet, stringens och, när det gäller forskning, också att data, metod och resultat ska granskas av andra forskare (*peer review*). Detta innebär att processen att erhålla ny kunskap ofta är långsam. Därmed blir det svårt att få välgrundad kunskap baserad på data från de allra senaste åren.

2.2. Kriminalitet, social tillit och effektivitet

Resultaten från såväl samhällsvetenskaplig forskning som offentliga utredningar, myndighetsrapporter och studier från organisationer som berörs av problemen, visar att oseriösa aktörer kraftigt försvårar för seriösa företag att konkurrera på schyssta villkor.

Dessa, ibland rent brottsliga, aktörer underminerar den goda konkurrensen genom att inte följa de lagar, förordningar och avtalade regler som styr den svenska arbetsmarknaden. Även kriminalitet som inte direkt är riktad mot företagare, exempelvis drogförsäljning i närområdet, kan kraftigt försvåra för företagare i de drabbade områdena att driva sina verksamheter.

Det finns tydliga tecken på att dessa typer av kriminalitet är allvarliga problem som, förutom att skada möjligheterna till välståndbringande företagande, går långt in i det svenska samhällets olika sektorer. De orsakar sannolikt stor skada på den höga graden av social tillit, ”det nordiska guldet”,³² som länge tidigare kännetecknat Sverige och som är både ett sammanhållande kitt och ett effektivt smörjmedel i ett samhälle där människor behöver samverka.

---

32) Se t.ex. Andreasson (2017) och Holmberg & Rothstein (2022b).

En hög grad av social tillit minskar det som i nationalekonomisk teori kallas för transaktionskostnader.³³ De är kostnader som går utöver pris varje gång en vara eller tjänst byter ägare, eller någon form av avtal sluts, inte minst för att de inblandade ska försäkra sig om att det man kommit överens om, transaktionen eller avtalet, efterlevs. Det behöver inte vara rent affärsmässiga transaktioner. Det kan handla om sociala utbyten som att grannar vågar lita på varandra eller att våga lita på att få hjälp av människor man inte känner om man råkar ut för en olycka utomhus.

I ett samhälle med hög social tillit behöver inte omfattande resurser läggas på att dels komma överens om ett avtal, dels säkerställa att det ingångna avtalet hålls samt implementera sanktioner i det fall avtalet inte hålls. Ju lägre transaktionskostnaderna är på en marknad, desto mer effektiv är den marknaden på att allokera resurser.

I ett samhälle med låg social tillit är transaktionskostnaderna höga, ibland så höga att många avtal och sociala utbyten som skulle vara till fördel för såväl de involverade parterna som hela samhället inte blir av.

---

33) Se t.ex. North (1992).

3. Definitioner av brottsbegrepp och hur de är relaterade till varandra

3.1. Frånvaro av definitioner av brottsbegrepp

Kriminalitet som påverkar företag och företagandets villkor kan utövas i organiserad eller icke-organiserad form. Det finns inga allmänt accepterade definitioner av begrepp som "organiserad kriminalitet" och "kriminella gäng". Ett vanligt tillvägagångssätt, i stället för att försöka att definiera dessa begrepp, är att ringa in vad de betecknar genom att ge exempel på vad vilka handlingar de kan innehålla.

Kan det vara så att definitioner inte behövs? Amir Rostami och Hernan Mondani skriver i rapporten *Kriminella entreprenörer* att "Det faktum att dessa begrepp är föränderliga och att det finns en uppsjö av olika definitioner visar på den svårighet som finns i att enas om en gemensam definition inom detta område. [...] Det råder även delade meningar om huruvida man ska försöka sig på en definition överhuvudtaget, eftersom alldeles för mycket fokus på definitioner kan begränsa utvecklingen av nya frågeställningar, som i sin tur kan hämma studier av kriminella fenomen."³⁴

---

34) Rostami & Mondani (2024), sid. 27.

Ambitionen i denna rapport är dock, genom att presentera stipulativa definitioner av olika typer av brottslighet som påverkar företag och företagandets villkor samt hur de är relaterade till varandra, försöka att bringa ordning och reda i grunderna för rapportens analys.

3.2. Icke-organiserad kriminalitet

Brottsliga handlingar utförda av individer eller små grupper utan formell eller strukturerad ledning definieras i rapporten som icke-organiserad kriminalitet. Denna typ av brottslighet kännetecknas av dess spontana natur, och involverar ofta brott såsom snatterier, stöldar och skadegörelse.

Om sådana brott är frekventa i närheten av en affärsdrivande verksamhet, i synnerhet om verksamheten är öppen för allmänheten, är sannolikheten hög att det påverkar verksamheten negativt. Kunderna väljer att gå någon annanstans om verksamhetens närområde upplevs otryggt. Förekommer snatterier eller stöldar och hot mot verksamhetens personal, till exempel om de påtalar stölderna, så bidrar detta till att ytterligare försämra kundunderlaget. Vidare kan det bli svårare att rekrytera personal och premierna för att försäkra verksamheten kan bli (prohibitivt) höga.

3.3. Organiserad kriminalitet

Av de olika definitioner som finns på organiserad kriminalitet kan nämnas *United Nations Convention against Transnational Organized Crime* som sedan 2000 har följande definition av en organiserad, kriminell grupp: "a group of three or more persons

existing over a period of time acting in concert with the aim of committing crimes for financial or material benefit.”³⁵

Inom EU används följande elva kriterier för att definiera begreppet organiserad kriminalitet. Minst sex av dessa kriterier måste föreligga, och fyra kriterier – nummer 1, 3, 5 och 11 (understrukna) – är obligatoriska.³⁶

1. Samarbete mellan fler än två personer.
2. Egna tilldelade uppgifter åt var och en.
3. Lång eller obegränsad utsträckning i tid.
4. Någon form av disciplin och kontroll.
5. Misstanke om allvarliga kriminella handlingar.
6. Verksamhet på lokal nivå.
7. Användning av våld eller andra metoder för hot.
8. Användning av kommersiella eller affärsmässiga strukturer.
9. Deltagande i penningtvätt.
10. Otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomi.
11. Strävan efter ekonomisk vinning och/eller makt.

Sedan 2009 arbetar ett antal myndigheter tillsammans i en myndighetsgemensam satsning mot organiserad brottslighet. De myndigheter som deltar i satsningen är Arbetsförmedlingen, Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan, Kriminalvården, Kronofogdemyndigheten, Kustbevakningen, Migrationsverket,

---

35) <https://www.europol.europa.eu/socta/2017/defining-serious-and-organised-crime.html>. Europol skriver på samma hemsida att ”However, this definition does not adequately describe the complex and flexible nature of modern organised crime networks.”

36) Ds 2006:8, se även <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/organiserad-brottslighet/>

Polismyndigheten, Skatteverket, Säkerhetspolisen, Tullverket, Åklagarmyndigheten och Utbetalningsmyndigheten (ny myndighet sedan 1 januari 2024).³⁷

Myndigheterna samverkar i ett nationellt underrättelsecentrum, i regionala underrättelsecenter och i regionala arbetslivskriminalitetscenter som är samlokaliserade med de regionala underrättelsecentren i Polismyndighetens lokaler. Nationellt underrättelsecentrum (Nuc) tar fram en myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet vartannat år. Den senaste lägesbilden är från 2023.³⁸

I dessa myndighetsgemensamma utvärderingar skriver man att med organiserad brottslighet avses: 1) minst två personer som 2) varaktigt över tid 3) begår allvarliga brott i samarbete 4) i syfte att uppnå ekonomisk vinning.³⁹

Rapporten använder denna definition. I begreppet ”ekonomisk vinning” inkluderas alla typer av materiella fördelar.

---

37) Sedan 2018 finns en struktur med nätverksmyndigheter. Under 2023 utökades antalet nätverksmyndigheter från tio till tolv: Arbetsmiljöverket, Bolagsverket, Centrala studiestödsnämnden, Finansinspektionen, Inspektionen för vård och omsorg, Lantmäteriet, Naturvårdsverket, Pensionsmyndigheten, Statens Institutionsstyrelse, Trafikverket, Transportstyrelsen samt Länsstyrelsen i Stockholms län (Polismyndigheten, 2023a, sid 8.)

38) Myndighetsgemensam lägesbild (2023). Se också de årliga redovisningar till regeringen som Polismyndigheten publicerar: *Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten* (Polismyndigheten 2018, 2019, 2020, 2021, 2022a och 2023).

39) Se t.ex. *Myndighetsgemensam lägesbild* (2023), sid. 6. När Ekobrottsmyndigheten definierar organiserad brottslighet på sin hemsida skriver de att ”Organiserad brottslighet är ett samlingsnamn för brottslighet där minst två personer varaktigt över tid begår allvarliga brott i samarbete, i syfte att uppnå ekonomisk vinst eller skaffa sig makt.” I denna definition har alltså makt ett egenvärde och är inte enbart ett verktyg för att skaffa sig ekonomisk vinning.

Släktbaserade kriminella nätverk har betydelsefulla roller inom den organiserade brottsligheten. Dessa nätverk har egenskaper som gör dem till mycket effektiva redskap, såväl för brott som för oegentligheter, i en föränderlig omgivning. ”Eftersom 1) dessa nätverk ofta har en stark anknytning till vissa geografiska områden, 2) de informella relationerna inom dessa nätverk många gånger vilar på släktband och etno-religiös identitet, och 3) nätverken ofta besitter en kombination av olika maktresurser såsom omfattande nätverkskontakter, våldskapital och ekonomiska tillgångar, är dessa organisationer oftast mer adaptiva till förändringar i sin omgivning än andra typer av gäng och kriminella nätverk.”⁴⁰

De tre typer av organiserad kriminalitet⁴¹ som rapporten ger stipulativa definitioner på är:

- Arbetslivskriminalitet
- Marknadskriminalitet
- Välfärdskriminalitet

---

40) Mondani & Rostami (2022), sid. 274 ff.

Wikström (2023) skriver om när brott ses som ett acceptabelt handlingsalternativ, alltså som ett aktivt val, som en förklaring till brottslighet. ”Miljöer där viss kriminalitet redan slagit rot och där brottshandlingar rättfärdigas eller ursäktas av de inblandade och av andra (för deltagare relevanta auktoriteter eller förebilder) och där det inte finns någon adekvat och verkingsfull avskräckning kan antas vara särskilt kriminogena.” (Wikström, 2023, sid. 57.)

41) Rapporten använder här begreppet ”organiserad kriminalitet” i stället för ”organiserad brottslighet” för att begreppet ska vara språkligt konsistent med dessa tre typer av kriminalitet. Dessa typer är icke uttömmande; organiserad kriminalitet består av fler typer av brott. Begreppen organiserad kriminalitet, organiserad brottslighet, kriminella nätverk samt kriminella gäng används synonymt i rapporten.

Arbetslivskriminalitet

I mars 2022 publicerade Delegationen mot arbetslivskriminalitet promemorian *En definition av arbetslivskriminalitet*. I promemorian definierade delegationen arbetslivskriminalitet som följande:

”Arbetslivskriminalitet är kvalificerade förfaranden

- som strider mot bestämmelser i författningar eller avtal, och
- som rör arbetslivet.

Vid bedömningen av om ett förfarande är kvalificerat ska särskilt beaktas om förfarandet

- innebär att arbetstagare utnyttjas,
- innebär att konkurrensen snedvrids,
- utförs i organiserad form eller systematiskt, eller
- är av allvarlig eller omfattande karaktär.⁴²

”Begreppet arbetslivskriminalitet kan sägas ha sitt ursprung i Norge” skriver Delegationen i promemorian,⁴³ och denna definition påminner mycket om den som sedan 2015 används i Norge.⁴⁴

Ett vanligt kännetecken på arbetslivskriminalitet är utnyttjandet av lågkvalificerad arbetskraft i personalintensiva branscher. Branscher som i hög grad är drabbade är bygg-, städ-, restaurang- och transportbranscherna samt vård- och omsorgs-

---

42) Delegationen mot arbetslivskriminalitet (2022), sid. 7.

43) Delegationen mot arbetslivskriminalitet (2022), sid. 15.

44) ”Arbeidslivskriminalitet innebærer handlinger som bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter, gjerne utført organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen.” Norges regering (2021), *Strategi mot arbeidslivskriminalitet*, citerad i Delegationen mot arbetslivskriminalitet (2022), sid. 15.

branschen. Centralt för brottsuppläggen är att de kriminella aktörerna innehar företag, som möjliggör utnyttjande av arbetskraft och falska eller ”hyrda” identiteter.

Delegationens definition av arbetslivskriminalitet är bred. För denna rapport's syfte är det att föredra att särskilja mellan kriminalitet som drabbar individer som är anställda i en verksamhet, och kriminalitet som påverkar företagets förmåga att konkurrera sunt på en legal marknad. En rimlig bedömning är att om anställda utnyttjas innebär det alltid osunda konkurrensfördelar för de företag som utnyttjar. Osunda konkurrensfördelar kan även uppstå utan att anställda utnyttjas. Arbetslivskriminalitet behöver dock inte alltid innebära att ett företag utnyttjar sina anställda. Arbetslivskriminalitet kan också innebära otillåten påverkan, exempelvis riktad mot myndighetsanställda. För denna rapport är det av vikt att särskilja mellan kriminalitet som drabbar individer i en verksamhet, respektive kriminalitet som drabbar legala marknadens funktionssätt.

Arbetslivskriminalitet:

Organiserad kriminalitet i en verksamhet eller mot en verksamhet som innebär att en eller flera individer som arbetar i verksamheten utnyttjas.

Marknadskriminalitet

Om vi lyfter ut kravet att individer som arbetar i verksamheten utnyttjas från definitionen på arbetslivskriminalitet och i stället betonar brottslighetens negativa påverkan på legala marknadens funktionssätt, närmar vi oss en definition av marknadskriminalitet.

Det finns kriminalitet som snedvrider konkurrensen men som inte berör arbetsmarknaden, exempelvis falsk marknadsföring eller att leverera varor som inte håller avtalad kvalitet men

där kvalitetsbristerna är dolda. Den avgränsning som görs i rapporten innebär att analysen exkluderar dessa typer av marknadskriminalitet.⁴⁵

Otillåten påverkan riktad mot personer som fattar myndighetsbeslut, exempelvis avseende bygglov eller utskänkningstillstånd, vilket alltså är arbetslivskriminalitet, är också en del av marknadskriminalitet, om syftet med den otillåtna påverkan är ekonomisk vinning genom att erhålla konkurrensmässiga fördelar till sin egen affärsdrivande verksamhet. Likaså kan miljöbrott, exempelvis olaglig avfallshantering, vara en del av såväl arbetslivskriminalitet som marknadskriminalitet. Eftersom avfallshantering är förenat med risker för de anställda som hanterar avfallet och miljörisiker är en korrekt avfallshantering kostsamt och tidskrävande. Genom att strunta i lagstiftning och miljöregler, och hantera avfall på ett billigare men lagvidrigt sätt, kan oseriösa aktörer inom avfallsbranschen konkurrera ut de seriösa.⁴⁶

---

45) Bergman (2023) var först med att använda "arbetsmarknadskriminalitet" som ett begrepp för att beskriva när konkurrensen undermineras av oseriösa aktörer och kriminella företag i en rapport som ger en översikt över de problem som detta orsakar. Bergman gör inte någon regelrätt definition av arbetsmarknadskriminalitet men som begreppet används i den rapporten så är det likvärdigt med hur begreppet "marknadskriminalitet" används här.

46) Jeppson (2024) påpekar i en fotnot att "arbetsmarknadskriminalitet" kanske borde heta "marknadskriminalitet", och skriver att "på en marknad där normalt företag agerar inom ramen för lagar och avtal finns det också företag vars agerande bygger på lag- och avtalsbrott". Som exempel anförs brottslighet kopplad till avfallshantering. (Jeppson, 2024, sid. 12). Sannolikt följer företag som begår brott genom att hantera avfall så billigt som möjligt inte gällande arbetsmiljöregler för att skydda de anställda. Därmed utgör en sådan hantering såväl arbetslivskriminalitet som marknadskriminalitet. En rimlig bedömning är att det är få företag som systematiskt bryter mot lagar och avtal, men trots det till fullo följer de lagar och regler som gäller i arbetslivet, exempelvis Arbetsmiljölagen.

Väsentligt för denna typ av kriminalitet är att den är särskilt *expansiv*. När organiserad kriminalitet tjänar pengar på att sätta marknadsmekanismer ur funktion genom dopade företag med konstlat låga kostnader, kommer dessa brottslingar sannolikt att återinvestera en stor del av vinsten i att utvidga företaget eller skapa nya, dopade företag med konstlat låga kostnader.

När en tillräckligt stor del av företagen i en bransch inte längre följer gällande lagar och avtal minskar både förmågan och motivationen hos de seriösa företagen att fortsätta agera inom de ramar som satts av lagar och avtal. Det kan också leda till att färre seriösa företagare väljer att nysatsa inom drabbade branscher. Om de seriösa företagen försöker följa med i denna olagligt grundade lågpriskonkurrens, sker detta på bekostnad av att överskottet i företagen blir mindre. Därmed försämras deras möjligheter att göra framtida investeringar.

Marknadskriminalitet:

Organiserad kriminalitet på företags- eller organisationsnivå som innebär att ekonomisk vinning erhålls genom underminering av sund konkurrens på legala marknader.

Välfärds-kriminalitet

Inte heller när det gäller välfärds-kriminalitet finns det någon allmänt accepterad definition. Den statliga utredningen *Kvalificerad välfärdsbrottslighet* (SOU 2017:37) skriver "Då det inte finns några fasta eller entydiga definitioner av begreppen *ekonomisk brottslighet*, *organiserad* och *systematisk brottslighet* eller av vad som innefattas i begreppen *välfärdssystem* och *andra närliggande skattefinansierade eller skattesubventionerade system* har vi varit hänvisade till att definiera begreppen utifrån vårt uppdrag."⁴⁷

---

47) SOU 2017:37, sid. 22.

Brottsförebyggande rådet (Brå) skriver fem år senare i rapporten *Välfärdsbrott mot kommuner och regioner* ”Det finns ännu ingen allmänt vedertagen definition av vad som utgör välfärdsbrott, även om ämnet har börjat studeras alltmer.”⁴⁸

Båda rapporterna fokuserar på offentliga medel, inom politikområden som svarar för samhällets och medborgarnas välbefinnande, som på felaktiga grunder utbetalas till personer, föreningar och företag.⁴⁹ Detta är en vanlig syn på vad som utgör välfärdsbrottslighet.

Denna rapport hävdar att undanhållande eller felaktig redovisning av skatt för att minska sin skatteskuld också är en del av välfärdsbrottslighet. Den skattefinansierade välfärden undermineras inte enbart av utbetalningar av offentliga medel på felaktiga grunder utan även av undanhållande av skattebetalningar. Här finns en koppling till marknadsbrottslighet: Skattesmitning i företag innebär lägre kostnader för dessa och därmed snedvriden konkurrens.

Välfärdsbrottslighet:

Organiserad brottslighet riktad mot välfärdssystemen och andra närliggande skattefinansierade eller skattesubventionerade system, såväl i form av undanhållande av skatt som att erhålla utbetalningar på felaktiga grunder.

---

48) Brå (2022), sid. 18.

49) Utredningen ”Kvalificerad välfärdsbrottslighet” skriver om sitt uppdrag att ”Syftet är att identifiera risker i välfärdssystemen och andra närliggande skattefinansierade eller skattesubventionerade system för att därigenom kunna säkerställa en korrekt användning av offentliga medel samt effektivt förebygga och beivra brottslighet av detta slag.” (SOU 2017:37, sid. 89.) Brå skriver explicit att ”Välfärdsbrott handlar med andra ord om att offentliga utbetalningar, inom politikområden som svarar för samhällets och medborgarnas välbefinnande på felaktiga grunder tillfaller utföraren.” (Brå, 2022, sid. 19.)

3.4. Gråzoner och möjliggörare

Företeelser som inte behöver vara renodlad kriminalitet är den problematik med gråzoner och möjliggörare som uppstår i kontaktytorna mellan de legala och de illegala sfärerna. Även här spelar släktbaserade kriminella nätverk betydelsefulla roller.

För att de aktörer som ägnar sig åt marknadskriminalitet eller annan ekonomisk kriminalitet ska kunna tvätta pengar, eller för att deras företag ska växa, så behöver de möjligheter att göra affärer med mindre nogräknade företag utanför den organiserade brottsligheten.

Individer som är verksamma i sådana mindre nogräknade företag – i gråzonerna – fyller funktionen av att vara möjliggörare för den organiserade kriminaliteten att få till synes vita inkomster och att växa.

Personer som är verksamma i de grå företagen kan vara mindre nogräknade medvetet, exempelvis på grund av bristande lönsamhet, vilket innebär att de bedömer det som nödvändigt för att klara av den konkurrens de möter. Därför kan de uppfatta ett erbjudande att få köpa tjänster eller insatsvaror betydligt under marknadspris som en bra *deal*. Bristande kompetens i legala eller avtalsrättsliga frågor kan vara ett skäl till att företaget omedvetet är mindre nogräknat.

Det kan också handla om andra samhällsaktörer, inte minst inom det politiska eller religiösa, som hjälper till att stötta den organiserade kriminaliteten. Polismyndigheten skrev redan 2017 att ”Kopplingen mellan organiserad brottslighet och brottslighet med politiska eller religiösa motiv har blivit tydligare. Inom

samma nätverk kan både ekonomiska och ideologiska drivkrafter finnas.”⁵⁰

Naturligtvis finns även privatpersoner som konsumenter i gråzonerna, som exempelvis får sina bilar rengjorda, kläder kemtvättade eller håret klippt till ”oförklarligt” låga priser, men som inte frågar hur dessa priser kan vara möjliga.

Möjliggörare kan vara personer som missbrukar sina anställningar eller sina uppdrag i kommunal, statlig eller privat sektor för att stötta organiserad kriminalitet.⁵¹ Då handlar det oftast om socialt välanpassade individer, exempelvis poliser, advokater och offentliga tjänstemän.

De understödjer brottsligheten genom att bistå med information, genom att fatta vissa beslut eller genom att underlåta att fatta vissa beslut, samt genom att agera på andra sätt enligt de kriminella aktörernas önskan. ”När man skapar ett bolag som enbart är uppbyggt för att begå brott behöver man anställda, rådgivare, revisorer, konsulter, advokater med flera som bortser från att alla delar av företaget luktar illa. [...] I mina utredningar märker jag att många är beredda att blunda för detta och det skapar en kultur där det är normalt” säger Thomas Hertz, senior åklagare på Ekobrottsmyndigheten till Dagensps.se.⁵²

Målvakter är individer som mot någon form av ersättning ”hyr ut” ut sin identitet till kriminella aktörer, som är deras uppdragsgivare och huvudmän. Målvakterna har vanligen någon form av

---

50) Polismyndigheten (2017), sid. 3.

51) Se t.ex. Brå (2014 och 2024) samt reportagen i *Dagens Nyheter* i april 2024, om poliser som läcker information till kriminella, <https://www.dn.se/polislackorna/>

52) <https://www.dagensps.se/bors-finans/kriminella-startar-foretag-for-penningtvatt/>

social problematik. De är ofta marginaliserade individer, ibland missbrukare med stora skulder, och många gånger medborgare i något annat EU-land än Sverige.⁵³

Ofta anskaffas ett bank-ID i målvaktens namn. Sedan använder huvudmannen denna "identitet" i digitala kontakter med andra företag och offentliga institutioner. Genom att deras huvudman kontrollerar deras bank-ID kan det se ut som de är aktiva när de egentligen enbart har "hyrt ut" sin identitet.

Det är vanligt att målvakter fälls för bokföringsbrott, ett brott som nästan alltid renderar enbart böter. Det är dock inte ett kännbart straff eftersom bötesstraff är helt irrelevanta för socialt utslagna individer. De har i regel varken inkomster eller tillgångar. Brottsvinsterna slussas genom olika penningtvättsarrangemang vidare till målvaktens huvudman.

När det gäller penningtvätt finns det två typer av målvakter – penningmålvakter och styrelsemålvakter. Penningmålvakten är en individ som hjälper till med att tvätta pengar genom att upplåta sina bankkonton för penningtransaktioner från brottslig verksamhet. Styrelsemålvakten vet inte mycket om bolaget som han eller hon är styrelseledamot för och är ibland inte ens medveten om sitt styrelseuppdrag. Det är vanligt att styrelsemålvakten går med i styrelsen efter att brottsligheten är avslutad men innan bolaget ska gå i konkurs.⁵⁴

Oavsett skäl som dessa möjliggörare – företag i gråzonen eller socialt välanpassade alternativt socialt utslagna individer – har för att göra det de gör, fyller de en nödvändig funktion så att den

---

53) Lundberg (2022); Jeppson (2024), sid. 4 och Hausel Heldahl (2022), sid. 12.

54) Lundberg (2022)

svarta ekonomin ska kunna leva vidare och växa på bekostnad av de företag som följer lagar, regler och avtal.

3.5. Hur är dessa typer av kriminalitet och oegentligheter relaterade till varandra?

I Venndiagrammet i Figur 1 visas hur de fyra typerna av kriminalitet är relaterade till varandra samt hur gråzoner och möjliggörare kommer in. Arbetslivskriminalitet, marknadskriminalitet och välfärds-kriminalitet ingår alla i organiserad kriminalitet men även delvis i varandra.

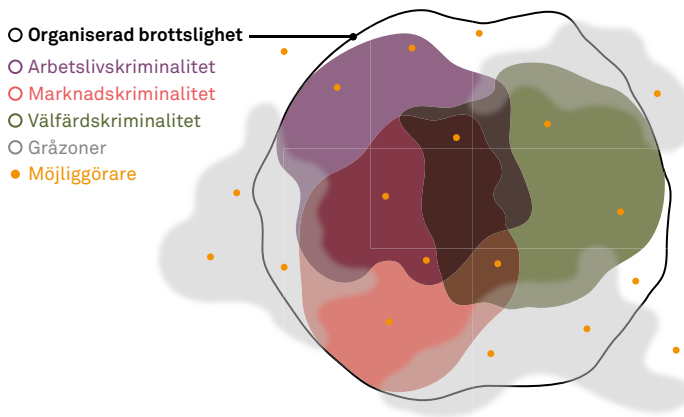
Storlekarna på de olika komponenterna är enbart exempel. De betyder ingenting för hur omfattande dessa typer av kriminalitet är jämfört med varandra eller hur stor del de utgör av den organiserade brottsligheten.

Då rapporten fokuserar på marknadskriminalitet som på något vis berör arbetsmarknaden blir det dock en relativt stor, men långt ifrån hundra procentig, överlappning mellan arbetslivskriminalitet och marknadskriminalitet, vilket visas i diagrammet.

Exempel på marknadskriminalitet som inte involverar arbetslivskriminalitet eller välfärds-kriminalitet är kartellbildningar (såvida det inte rör sig om anbudskarteller vid offentliga upphandlingar, då blir det också välfärds-kriminalitet), korruption (så länge som anställda på företaget eller myndigheten inte hotas i samband med korruptionsförsöken, då blir det också arbetslivskriminalitet) och cyberbrott som syftar till ekonomisk vinning genom underminering av sund konkurrens på legala marknader, samt industrispionage.

Kartellbildningar som inte berör offentliga upphandlingar och industrispionage är ett problem – inte minst är industrispionage ett allvarligt säkerhetspolitiskt problem –men kommer inte att beröras i denna rapport. Cyberbrott som en del av marknadskriminaliteten tas inte upp i rapporten, utan när cyberbrottslighet behandlas är fokus på företagen som brottsoffer för till exempel bedrägerier eller utpressningsvirus.

Figur 1. Organiserad brottslighet, arbetslivskriminalitet, marknadskriminalitet, välfärds-kriminalitet, gråzoner och möjliggörare

Nedan ges några konkreta exempel – det finns förstås betydligt fler – på hur dessa typer av brottslighet kan gå in i varandra, med fokus på hur de samverkar inom marknadskriminalitet.

Organiserad kriminalitet i form av organiserad försäljning av illegala droger på allmän plats.

Arbetslivskriminalitet. Ett företag i en kontantintensiv bransch förvarar illegala droger. Delar av ledningen är involverade i hanteringen och genom hot förmås anställda som inte är inblandade att låta bli att tipsa polisen.

Företaget har såväl svart som vit arbetskraft. Några av de anställda som har vita löner är också i händerna på företaget. Med tillgång till deras bankdosor och bankkoder kan de som företräder bolaget kontrollera deras lönekonton och skicka delar av dessa pengar vidare till andra personer som används som målvakter som, i flera led, ser till att pengarna tvättas.

Inspektörer från Arbetsmiljöverket hotas efter att de kommit på en oanmäld inspektion. Detta är otillåten myndighetspåverkan som i denna definition utgör arbetslivskriminalitet i form av hot mot anställda på myndigheten.

Marknadskriminalitet. I och med att företaget är i en kontantintensiv bransch finns det stora möjligheter att tvätta de inkomster de får för att förvara de illegala drogerna. Inte heller syns utbetalningarna till den svart anställda arbetskraften. Företaget har lägre lönekostnader på grund av den svart anställda arbetskraften och felaktigt utbetalda bidrag för vitt anställda. Dessutom innebär undanhållna skatter och momsbedrägerier att företaget får lägre nettokostnader.

Brottet att tillskansa sig delar av lönerna för den vitt anställda arbetskraften ger också vinster. Vidare kan företaget, på grund av att det verkar i en kontantintensiv bransch, sätta in oredovisade intäkter på privata konton som de som företräder bolaget kontrollerar, men inte nödvändigtvis står som ägare till.

Välfärds kriminalitet. Företaget är skickligt på att söka – och få – bidrag för vitt anställda på felaktiga grunder och på att undandra inkomster från beskattning.

Skattefusket sker inte enbart på dessa båda sätt samt genom att ha svart anställd arbetskraft, utan också genom att samarbeta med ett företag i annat EU-land för att kunna genomföra momsbedrägerier, alltså transaktioner vars slutliga syfte är att de inblandade företagen ska kunna inkassera ingående moms utan att betala den utgående momsen.

Alla dessa faktorer ger företaget stora konkurrensfördelar gentemot seriösa företag i samma bransch.

De överlappande områdena inom den komponent som betecknar Marknadskriminalitet. Här ser vi hur arbetsmiljöbrott, inte minst svartarbete, hot mot anställda så de inte skvallrar, och hot mot inspektörer från Arbetsmiljöverket så de inte rapporterar, tvättade inkomster från illegal drogförsäljning, samt bidragsfusk och skattesmitning, inklusive momsbrott, ger företaget osunda konkurrensfördelar gentemot seriösa företag i samma bransch.

Om eller när bolaget sedan går i konkurs kan de kriminella aktörerna övergå till bedrägerier med lönebidrag för de vitt anställda. Slutligen har de kriminella aktörerna en målvakt i företagets styrelse, en person utan några som helst tillgångar, som tar smällen i konkursen. Det finns inte en krona för staten, alltså skattebetalarna, att kräva tillbaka. *Case closed.*

Gråzoner och möjliggörare. Gråzonerna finns runt om men är även integrerade i den organiserade brottsligheten. Därmed finns de också runt om och berör arbetslivskriminalitet, marknadskriminalitet och välfärds kriminalitet. Det kan vara mindre

nogräknade företag som finns i gråzonerna genom att exempelvis handla till ”bra priser” med det brottsliga företaget som skildras ovan. Det kan också vara till exempel mäklarfirmor eller finansiella bolag som inte kontrollerar varifrån pengarna kommer när ägarna till det brottsliga företaget vill investera i en fastighet eller i en kapitalförsäkring.

Möjliggörarna är individer, verksamma främst i företag och på myndigheter men även i föreningar och stiftelser, och så vidare. De kan också vara helt utanför arbetskraften. Det som spelar roll är vilka möjligheter dessa personer kan tillhandahålla vad det brottsliga företaget bedömer vara värdefull information eller användbara ingångar in i andra verksamheter. Dessa typer av individer är markerade med orangea punkter i Venndiagrammet.

Utanför Venndiagrammet. Det finns förstås organiserad kriminalitet där brotten inte är specifikt riktade mot företag, men där företagare och deras verksamheter ingår i den allmänhet som drabbas. Detta fångas inte av Venndiagrammet. Exempel är bekräftad allmänfarlig ödeläggelse på grund av att kriminella detonerat sprängladdningar i fastigheter där personer de vill skada eller skrämma bor eller arbetar.

Företagare som verkar i områden där detta förekommer har naturligtvis sämre möjligheter att driva och utveckla sina verksamheter jämfört med företag i mer säkra områden, även om syftet med detonationerna inte är ekonomisk vinning genom underminering av sund konkurrens på legala marknader.

Slutligen, något som inte heller fångas av detta Venndiagram är icke-organiserad kriminalitet. Företag som verkar i områden där sådan kriminalitet, till exempel brott som vandalism och snatterier, är vanliga, kommer att möta konkurrensnackdelar

jämfört med företag i socialt mer stabila områden. Det gäller särskilt de företag som är konsumentnära och därmed måste ha en öppenhet för allmänheten. Rapportens utgångspunkt är att den ekonomiska vinningen för dessa brottslingar inte erhålls genom underminering av sund konkurrens på legala marknader, det är alltså inte någon marknadskriminalitet. När denna typ av brottslighet tas upp är det med fokus på företagen som brottsoffer.

4. Kriminalitetens konsekvenser för företag och företagandets villkor

4.1. Osund konkurrens

Enligt Delegationen mot arbetslivskriminalitet saknas det i dag uppskattningar av arbetslivskriminalitetens omfattning i Sverige. Det beror bland annat på det är ett relativt nytt begrepp och att det är svårt att kvantifiera de handlingar som utgör arbetslivskriminalitet.⁵⁵ Allt talar dock för att det är ett stort och växande problem.⁵⁶

Ekobrottsmyndigheten bedömer att arbetslivskriminaliteten finansierar mycket av den övriga organiserade brottsligheten och är troligen ett av de enskilt största brottsområdena inom organiserad ekonomisk brottslighet.⁵⁷

Riskbranscher

Byggbranschen är med största sannolikhet den bransch som har den högsta risken för förekomst av arbetslivskriminalitet.⁵⁸ Byggmarknadskommisionen (2022) konstaterar att svartarbetet inom byggsektorn mer än fördubblats under det senaste decenniet och att, enligt den undersökning som kommissionen låtit göra, så kännetecknas omkring 80 procent av alla företag från

---

55) SOU 2022:36, sid. 97.

56) Ds 2021:1, sid. 31.

57) Ekobrottsmyndigheten (2021), sid. 15 ff.

58) Se t.ex. Byggmarknadskommisionen (2022) och SOU 2023:8.

fem länder – Estland, Lettland, Polen, Slovakien och Tjeckien – av ”en problematisk lönesättning, undandragande av skatt eller utebliven registrering i utstationeringsregistret.”⁵⁹ Kommissionen konstaterar att det finns återkommande exempel på företag som inte betalar skatt, arbetstagare som lever under miserabla förhållanden och att den likvärdiga konkurrensen är satt ur spel.

Bygghandelskommissionen pekar ut tre huvudsaker till att Sverige blivit så utsatt för denna typ av brottslighet:

- 1) När Sverige blev medlem i EU 1995 underlättades den fria rörligheten; ”fri rörlighet” fick en ny innebörd när tio nya länder, främst från östra Europa, också blev medlemmar,
- 2) en långvarig högkonjunktur med stor efterfrågan på arbetskraft som konsekvens,
- 3) de stora byggföretagen har minskat antalet egna anställda och använder därmed underentreprenörer i högre grad än tidigare.⁶⁰

Utöver byggbranschen finns ett stort antal branscher som har identifierats som särskilda riskbranscher när det gäller arbetslivskriminalitet. Dessa är transport-, restaurang-, städ- och kroppsvårdsbranschen samt vård, omsorg och sociala tjänster – framför allt personlig assistans – jord- och skogsbruk, bilvård samt avfallshantering.⁶¹ Utredningen *Ett förbättrat system mot*

---

59) Bygghandelskommissionen (2022), sid. 8.

60) Ibid.

61) Se t.ex. SOU 2023:8 och Myndigheten för arbetsmiljökunskap (2024). Myndighetsgemensam lägesbild (2021) beskriver avfallshantering som ett i dagsläget ostört brottsområde där stora brottsvinster finns att hämta, och att den samlade bedömningen är att den avfallsrelaterade brottsligheten är grovt underskattad. Se även Magro (2024) som särskilt undersöker branscherna bygg och anläggning, hotell och restaurang, transport samt hemtjänst och personlig assistans.

arbetskraftsexploatering m.m. (SOU 2021:88) undersökte särskilt branschen ”personlig assistans” och drar slutsatsen att där finns stora problem som migration på oriktiga grunder, exploatering och människohandel.⁶²

Seriösa företag som verkar inom dessa branscher löper alltså stor risk att möta osund konkurrens, bland annat för att anställda i de brottsliga företagen på olika sätt utnyttjas, vilket leder till att företagets kostnader sänks.

Utnyttjande av anställda, svartarbete och brott mot arbetsmiljölagen

Den allvarligaste typen av arbetslivskriminalitet omfattar människohandel och exploatering av människor.⁶³ Ofta är det så att kriminella aktörer har kontakter i andra länder och får personer att komma till Sverige under löfte om anställning, med eller

---

62) SOU 2021:88, sid. 12.

63) Brottet människohandel regleras i 4 kap. 1 a § brottsbalken (BrB). Brottet människoexploatering regleras i 4 kap. 1 b § BrB. En sammanfattning av skillnaderna mellan de båda brotten ger vid handen att:

- gärningspersonen döms för människoexploatering om denne inte kan dömas för människorov eller människohandel,
- ett otillbörligt medel måste ha använts för båda brotten men när det gäller människoexploatering krävs inte, till skillnad från när det gäller människohandel, att utnyttjandet av offrets beroendeställning, skyddslöshet eller svåra situation allvarligt begränsar offrets handlingsalternativ,
- gärningspersonen kan dömas för människohandel om denne har genomfört en handelsåtgärd, alltså om gärningspersonen har rekryterat, transporterat, överfört, inhyst eller tagit emot en person för en situation som innebär ett nödläge för personen/offret.
- för att gärningspersonen ska dömas för människoexploatering måste det vara fråga om exploatering i tvångsarbete, arbete under uppenbart orimliga villkor eller tiggeri.

Se vidare t.ex. SOU 2022:36, sid. 69 ff. och <https://lawline.se/answers/skillnaden-mellan-manniskohandel-och-manniskoexploatering>

utan arbetstillstånd, eller att personer som redan uppehåller sig illegalt i Sverige får löfte om att kunna försörja sig. Deras löner ligger långt under kollektivavtalade löner, arbetsdagarna är ofta lagvidrigt långa och ledigheterna lagvidrigt få. Ofta får de inte heller den lön som syns på lönebeskedet – om de ens får något sådant – och ofta får de betala dyrt av den magra lönen för ett boende, vilket i många fall innebär att bo på en madrass, trångt med flera andra människor i samma prekära situation.⁶⁴

Eftersom arbetstillståndet är kopplat till arbetsgivaren hamnar arbetstagaren i en svår beroendeställning gentemot arbetsgivaren. Klagomål till arbetsgivaren kan betyda att den anställde sägs upp, arbetstillståndet dras in, och därmed försvinner möjligheten att lagligt vara kvar i Sverige och arbeta. Enligt utredningen *Ett förbättrat system mot arbetskraftsexploatering m.m.* är det inte alltid som arbetskraftsinvandrare ser sig själva ”som offer för exempelvis människoexploatering eller upplever att de har oskälig lön eller orimliga arbetsvillkor i övrigt. Många gånger har de redan innan ankomsten till Sverige varit införstådda med att villkoren kommer att vara sämre än det som uppgetts för Migrationsverket.”⁶⁵

Det handlar om stora kostnadssänkningar för de brottsliga företagen, såväl från människohandel och människoexploatering som från svartarbetet som sker utan inslag av exploatering. Att mäta omfattningen av dessa typer av brott är förstås både svårt och förenat med osäkerhet. Utredningen *Ett förbättrat system*

---

64) Se tex. Herzfeld Olsson (2019), Sjödin (2019), Arbetsmiljöverket m.fl. (2021), SOU 2021:88 och Bygghandelskommissionen (2022). Tre rapportböcker som beskriver förfärliga förhållanden i dagens Sverige är *Vi, skuggorna: ett Sverige du inte känner till* (Torp, 2020) och *Rent åt helvete* (Torp, 2023) samt *Imperiets barn: ett reportage* (Alexandrovna-Zorina, 2023).

65) SOU 2021:88, sid. 14.

mot arbetskraftsexploatering har inte kunnat få ett tillräckligt bra underlag för att uppskatta omfattningen av människohandel och exploatering i siffror eller procent. Därmed avstod man från att kvantifiera problemet, men konstaterar att ”problemen är betydande och mycket allvarliga.”⁶⁶

Skatteverket beräknar att de svarta inkomsterna uppgick till cirka 91 miljarder kronor per år i Sverige, motsvarande 2,3 procent av BNP eller 6 procent av arbetsinkomsterna under perioden 2010–2016.⁶⁷ Det innebär att eftersom mottagarna inte betalat inkomstskatt på dessa inkomster har arbetsgivarna kunnat betala ut betydligt lägre belopp än om dessa löner belagts med inkomstskatt. Det innebär således motsvarande kostnadssänkningar för de brottsliga företagen.

Det finns flera sätt för brottsliga företag att dölja svartarbete. Ett sätt är att inte bokföra alla intäkter och kostnader, och på så sätt krympa verksamheten. Ett annat sätt är att ta in falska fakturor i sin bokföring. Genom att bokföra en falsk faktura, som alltså inte motsvaras av en verklig kostnad, kan ett brottsligt företag ”frigöra” pengar som i sin tur kan användas till att betala svarta löner. Ett annat är att använda ”falska F-skattare”, alltså att ha individer i verksamheten som i alla väsentliga avseenden är att anse som anställda men som företaget inte betalar arbetsgivaravgifter och inkomstskatt för.

Enligt Skatteverket har svartarbetets omfattning i olika branscher förändrats.⁶⁸ I vissa branscher har det minskat, där ett exempel är restaurangbranschen. Skatteverket anger att det minskade

---

66) SOU 2021:88, sid. 15.

67) Skatteverket (2020)

68) Ibid.

svartarbetet i restaurangbranschen är förenligt med införandet av personalliggare och personalliggarkontroller.⁶⁹ Mest hade svartarbetet ökat inom bygg-, städ- och bemanningsbranscherna, där det vid tidpunkten för undersökningen inte genomförts reformer för bättre regelefterlevnad. De tre branscher som bidrog mest till de svarta inkomsterna var ”byggindustri”, ”verksamheter inom juridik och stödtjänster för företag” samt ”övrig parti- och detaljhandel”. Tillsammans bidrog dessa branscher med cirka hälften av de svarta inkomsterna.

I Skatteverkets senaste attitydundersökning av företag framgår att i genomsnitt instämmer 15 procent av företagen i påståendet ”Vårt företag är i stor utsträckning utsatt för konkurrens från företag inom branschen som skattefuskar”.⁷⁰ Detta ligger nära i linje med den andel av företagen, knappt 20 procent, som i Svenskt Näringslivs undersökning från 2021 uppger att de var utsatta för illojal konkurrens. I samma undersökning säger en lika stor andel att de personligen känner någon annan företagare som fuskar med lagar och förordningar.⁷¹

Skillnaderna är emellertid stora mellan hur företagare i de olika branscherna svarar på Skatteverkets attitydundersökning, se Figur 2. Hårvård, lokalvård, taxi, skönhetsvård, transport och bygg är, i fallande ordning, branscher där mellan drygt en tredjedel till över hälften av företagen anger att de är utsatta från företag som skattefuskar.

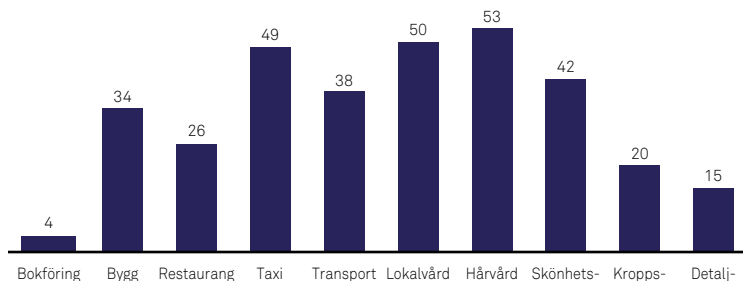
---

69) Skatteverket (2019)

70) Skatteverket (2023)

71) Bergman (2023)

Figur 2. Vårt företag är i stor utsträckning utsatt för konkurrens från företag inom branschen som fuskar.
Andel som instämmer i procent.

Källa: Skatteverket (2023), sid. 17.

Skatteverkets beräkningar indikerar att en stor del av det totala svartarbetet finns inom aktiebolag med en lönesumma mellan 1 och 5 miljoner kronor.⁷² I Skatteverkets tidigare rapport om detta ämne, från 2006,⁷³ hittades merparten av svartarbetet inom enskilda näringsidkare och delägare i handelsbolag.

Enligt Skatteverket är möjliga förklaringar till förändringarna i fördelningen av de svarta arbetsinkomsterna myndighetens arbete mot fusk, som kan ha haft störst effekt bland fysiska personer och mindre effekt bland medelstora bolag. Skatteverket skriver att sänkningar av bolagsskatten och fördelaktigare regler för fåmansföretag också kan ha spelat roll för ökad bolagisering, och att det är möjligt att införandet av ROT- och RUT-avdraget har haft effekt på revelefterlevnaden för privatpersoner. Enligt Skatteverkets attitydundersökningar minskade acceptansen för

---

72) Skatteverket (2020)

73) Skatteverket (2006)

svartarbete kraftigt mellan 2006 och 2012, varefter nivån varit relativt konstant över tid.⁷⁴

Om en arbetsgivare bryter mot lagen så att arbetet som ska utföras kan orsaka skador, sjukdom eller dödsfall är det ett arbetsmiljöbrott.⁷⁵ Eftersom en dålig eller till och med farlig arbetsmiljö för de anställda är ett sätt för mindre nogräknade arbetsgivare att spara pengar, blir det också konkurrenssnedvridande, och faller därmed även under kategorin marknadskriminalitet.

Det värsta utfallet av ett arbetsmiljöbrott är naturligtvis att en anställd dör på sin arbetsplats på grund av brister i säkerheten. 2023 dog 63 personer på sina jobb på grund av brott mot arbetsmiljölagen. Det är fler än en människa i veckan och betydligt fler än under 2021 då 48 personer dog, samt 2022 då 49 personer dog. De två sektorerna med flest dödsfall 2023 var byggsektorn (18 personer) och transportsektorn (9 personer).⁷⁶

Som andel av samtliga anmälda brott ökade andelen arbetsmiljöbrott under från 0,12 procent 2016 (drygt 1600 brott) till 0,16 procent 2022 (cirka 2400 brott).⁷⁷ Av dessa går endast en minoritet till någon form av lagföring. Mörkertalet är stort; långt ifrån alla arbetsmiljöbrott anmäls. I en undersökning från

---

74) Skatteverket (2020). Se också Jagrén (2021) för en sammanställning av studier som gjorts av hur möjligheter till RUT- och ROT-avdrag påverkat acceptansen för att jobba svart och för att köpa svarta tjänster.

75) <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/lagar-och-regler-om-arbetsmiljo/om-arbetsmiljolagen/>

76) <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/arbetsmiljostatistik-officiell-arbetsstatistik/statistik-om-dodsolyckor-i-arbetet/regional>

77) SOU 2022:36, sid. 161. Antal anmälda arbetsmiljöbrott är summan av antal anmälda brott som rör vållande till annans död i samband med arbetsolycka, vållande till kroppsskada i samband med arbetsolycka och framkallande av fara för annan, för arbetstagare.

Ledarna 2022, ansåg de chefer som svarat att arbetskriminalitet förekommer i deras bransch (andelen varierade från över 50 procent i byggbranschen till knappt 18 procent inom kommuner och regioner) att det vanligaste brottet var brott mot arbetsmiljölagstiftningen.⁷⁸

Otillåten påverkan

Det finns tydliga tecken på att fenomen som otillåten påverkan har ökat i Sverige. Uppfattningen för ett tiotal år sedan var att sådana företeelser var ganska sällsynta. I rapporten *Korruption i Myndighetsverige*, publicerad av Brå 2014, som handlar om otillbörliga relationer mellan "insiders" (möjliggörare) på myndigheter och påverkare inom organiserad brottslighet, är slutsatsen att "Sammantaget är dessa relationer ovanliga i undersökningen."⁷⁹

Resultaten i rapporten *Möjliggörare för kriminella nätverk*, publicerad av Brå 2024, tyder emellertid på att de som rekryterar möjliggörare har blivit mer förslagna och letar bredare efter såväl möjliggörare som olika typer av information att pussla ihop. I rapporten konstateras att "En viktig observation är att den mest efterfrågade informationen från möjliggöraren inte behöver vara hemlig, utan det är den sammantagna informationen och kunskapen från insidan som gör informationen känslig och användbar för personer i kriminella nätverk"⁸⁰ och att "Oavsett förmåga tycks alla [som letar efter möjliggörare] börja i sitt eget och närståendes nätverk och leta efter kontakter med intressanta anställningar eller uppdrag i det legala samhället. Många av de upptäckta fallen rör möjliggörare som är familj eller släkt med personer i kriminella nätverk, men även barndomsvänner och kunder till personer i kriminella nätverk är vanliga trots att

---

78) Ledarna (2022)

79) Brå (2014), sid. 7.

80) Brå (2024a), sid. 8.

de är mer svårupptäckta. I några fall har parterna mötts genom möjliggörarens sidouppdrag, exempelvis genom bisysslor eller i ideell sektor.”⁸¹

Ett annat tecken på den snabba expansionen, på bara ett drygt decennium, av släktbaserade kriminella nätverk, är att i rapporten *Otillåten påverkan mot företag: en undersökning om utpressning*, publicerad av Brå 2012, beskrivs sådana nätverk som ovanliga. Studien hävdar att ”En ovanlig kategori utövare är personer inom territoriella nätverk. Inom ett avgränsat geografiskt område, t.ex. en eller ett par gator, har de enligt poliser monopol på traditionell brottslighet. Nätverken hålls ihop av sociala band, exempelvis baserade på släktskap.”⁸²

Dessa grupper är inte längre ovanliga. På senare tid har förändringen uppmärksammats, inte minst genom ett antal journalistiska reportage, som belyst hur släktbaserade kriminella nätverk – klaner – tagit sig in i samhället.⁸³

Detta synsätt har inte varit okontroversiellt. När den dåvarande chefen för polisens nationella operativa avdelning, Mats Löfving, i Ekots lördagsintervju den 5 september 2020, berättade om polisens uppgifter att det i Sverige fanns ett fyrtiotal kriminella klaner som invandrat till Sverige enbart i syfte att ägna sig åt brottslig verksamhet ansågs det av många vara ett kontroversiellt uttalande, inte minst beteckningen ”klaner”.⁸⁴

---

81) Ibid., sid. 8–9.

82) Brå (2012), sid. 39.

83) Se t.ex. *Gangsterparadiset* av Wierup (2020); *Familjen* av Bäckström Lerneby (2020) och *Klanerna* av Persson & Wahlström (2023).

84) Se t.ex. intervjun med Mats Löfving och programledaren Camilla Kvartoft i SVT Agenda, 13 september 2020.

En faktor som gör att släktbaserade kriminella nätverk blir så pass kraftfulla som brottsliga organisationer är de ofta har en kultur där kollektivet ses som viktigare än individen, vilket resulterar i synnerligen starka lojalitetsband.

Ett exempel på att inte polisen är immun mot denna typ av brottslighet är Dagens Nyheters granskning som visar att en kvinna som blev avstängd från polisutbildningen misstänks ha placerats dit av sina släktingar, för att ha henne ”på insidan”, som en möjliggörare.⁸⁵

I *Myndighetsgemensam lägesbild* (2023), som är den senaste myndighetsgemensamma lägesbilden mot organiserad brottslighet, är otillåten påverkan ett av de hot som bedöms ha störst påverkan på samhället i stort. De övriga hoten är den ekonomiska brottsligheten som ett allt viktigare inslag i organiserad brottslighet, den geografiska utbredningen av organiserad brottslighet och dess påverkan på mindre orter och mellanstora städer samt den globala brottsarenan.⁸⁶

---

85) ”Polisen misstänkte att släktingar, tillsammans med ett kriminellt nätverk, bestämde att hon skulle söka till polisutbildningen. Syftet var infiltration, att planera en ’egen’ polis på insidan. Planen var långsiktig, eftersom utbildningen består av två års studier, följt av ett halvårs aspiranttjänstgöring på ett lokalpolisområde. [...] Kvinnan klarade de fysiska, psykologiska och teoretiska proven. Hon godkändes även vid den avslutande säkerhets- och lämplighetsprövningen. Kort in på examen stängdes hon plötsligt av med omedelbar verkan. I avstängningsbeslutet stod att kvinnan inte längre kunde vara placerad i säkerhetsklass. Kvinnan ansåg sig vara utsatt för diskriminering. Men enligt uppgifter till DN var orsaken att polisen misstänkte att hon agerade på uppdrag av kriminella.” <https://www.dn.se/sverige/pluggade-till-polis-hade-karleksrelation-med-jordgubben/>

86) *Myndighetsgemensam lägesbild* (2023), sid. 9. De båda tidigare publicerade rapporterna, *Myndighetsgemensam lägesbild* (2019 och 2021), behandlar också fenomenet otillåten påverkan men ger det inte samma allvarliga betydelse som ett verktyg för den organiserade brottsligheten. Exempelvis så såg man 2023, jämfört med 2021, ”tydligare avsikt och förmåga hos vissa aktörer”, (*Myndighetsgemensam lägesbild*, 2023, sid. 8.)

I denna lägesbild används "otillåten påverkan" som ett paraplybegrepp för olika sätt att påverka det politiska beslutsfattandet, yttrandefriheten, rättsprocessen, att direkt eller indirekt påverka myndighetsutövning samt beslutsfattare inom det privata näringslivet. Lägesbilden beskriver otillåten påverkan som en pyramid bestående av olika steg som speglar kriminella aktörers avsikt, förmåga och handlingsutrymme, se Figur 3.

Figur 3. Stadier av otillåten påverkan

Illustration över former av otillåten påverkan. Ju högre upp i pyramiden, desto mer resurskrävande och långsiktig strategi krävs från användarens sida.

Källa: Myndighetsgemensam lägesbild (2023), sid. 13.

Steg 1: Basen i pyramiden är öppna eller dolda hot, utpressning eller trakasserier mot personer i beslutsfattande ställning eller mot personer med förmåga att påverka utgången av ett ärende, alternativt förhindra upptäckt av fel, oegentligheter eller brottslig verksamhet. **Steg 2:** Om metoderna i basen inte fungerar eller bedöms vara för riskabla, är korruption, där man utnyttjar enskilda personers sårbarheter eller bristande omdöme. **Steg 3:**

På toppen av pyramiden återfinns infiltration, genom placering eller rekrytering av insiders, alltså möjliggörare. Infiltration ses som en resurskrävande och långsiktig investering, men värdefull då möjliggörarna är införstådda med brottsplanerna alternativt kan utnyttjas vid behov under en längre tid.

I *Myndighetsgemensam lägesbild* (2023) understryks bland annat att:⁸⁷

- Utnyttjandet av legala bolagsstrukturer är nyckelfaktorer för den organiserade brottsligheten och förekommer i alltifrån småskaliga mutbrott till avancerade ekonomiska brottsupplägg.
- De kriminella nätverkens förmåga att utnyttja möjliggörare i legala verksamheter har ökat. Banker, myndigheter och låneinstitut samt vårdsektorn är drabbade.
- Vissa kriminella nätverk bedriver systematisk utpressning i form av bestraffning och beskyddarverksamhet mot privatpersoner och företag. Bland aktörerna finns både släktbaserade kriminella nätverk och mc-gäng.
- Inom kommunal förvaltning finns omfattande problem med bland annat felaktiga bygglov och att personer har attesterat varandras fakturor.⁸⁸
- Det finns en oro från flera myndigheter att verksamheter som bedrivs på mindre orter eller i glesbygd riskerar att utsättas för påverkansförsök i samband med exempelvis personalrekrytering.

---

87) *Myndighetsgemensam lägesbild* (2023), sid. 13 ff.

88) Att den kommunala nivån inte på långt när är skyddad för otillåten påverkan belyses bland annat i Gunnarson (2023). ”Den lokala nivån i Sverige är sårbar. Stora välfärdsresurser fördelas på lokal nivå, mediebevakningen kan vara mindre omfattande och kontrollmekanismerna svagare än på nationell nivå. Det finns en social och geografisk närhet mellan tjänstemän och medborgare som kan utnyttjas.” (Gunnarson, 2023, sid. 80.)

Rostami & Mondani (2024) undersöker vilka kopplingar den organiserade brottsligheten har till näringslivet och civilsamhället genom att analysera kopplingar mellan individer involverade i olika kategorier av organiserad brottslighet, samt deras formella positioner inom bolagsstyrelser och civilsamhället. Ju närmare den organiserade brottslighetens individer är till näringslivet, desto högre engagemang har de i aktiebolag, och de är ofta engagerade i företag med färre styrelseledamöter.

De högsta andelarna företagsengagerade individer finns inom kategorierna maffia⁸⁹ respektive mc-gäng⁹⁰, där drygt fyra av tio individer är företagsengagerade. Maffia och mc-gäng har också de högsta andelarna av individer som någonsin varit sysselsatta i samhällskänsliga yrken (15 procent respektive 13 procent) samt lokalpolitiska förtroendeuppdrag (2 procent respektive 0,4 procent). Kategorin maffia har också ett bredare samarbete än övriga kategorier mellan miljöerna beträffande andel brottsliga kopplingar inom näringslivet och hög andel styrelseledamöter som överlappar med andra miljöer.⁹¹

Transparency International publicerar varje år ett index, *Corruption Perception Index*. Det mäter uppfattningar om korruption i den offentliga sektorn⁹², och baseras på bedömningar

---

89) "Grupperingar som besitter förmågan till institutionaliserad brottslighet (förmågan att påverka politiska, kulturella och ekonomiska strukturer i samhället), såsom Södertäljenätverket och andra så kallade 'kriminella klaner', har kategoriserats som *maffia*", (Rostami & Mondani, 2024, sid. 23.)

90) MC-gäng är självmarkerande MC-klubbar (genom att bära klubbvästar, etc.) inom den så kallade 1-procentsmiljön. Kategoriseringen i Rostami & Mondani (2024) följer strikt Polismyndighetens indelning.

91) Rostami & Mondani (2024), sid. 62 ff.

92) Från hemsidan för Transparency International Sverige: "Korruption är inte ett rättsligt begrepp i svensk lagstiftning utan man preciserar det straffbara området som

av experter och företagare. 180 länder världen över poängsätts utifrån olika variabler och rankas för sin motståndskraft mot korruption i en offentlig sektor.

För 2023 får Sverige 82 poäng av totalt 100 på skalan,⁹³ vilket också är den lägsta nivån bland de nordiska länderna och ger en sjätte plats. Det kan jämföras med Danmark, etta på listan sedan 2018, som fick 90 poäng, med Finland på en andra plats med 87 poäng, och med Norge som hamnar på en fjärde plats med 84 poäng. Även om en sjätteplacering från toppen fortfarande är en hög nivå har Sverige stadigt tappat i poäng sedan 2015, då landet hade 89 poäng. Ett tapp på sju poäng kan verka litet men är statistiskt signifikant.⁹⁴

Resultaten i Wittberg, Erlingsson & Wennberg (2023) tyder på att korruption i svenska kommuner hämmar viljan att starta nya företag. Författarna drar slutsatsen att "An important implication of our findings is that even in the world's least corrupt countries, active anti-corruption strategies need to be upheld, and this is particularly pertinent at the local level".⁹⁵ Data i denna studie är från 2012–2014, alltså innan Sverige fallit i Transparency Internationals ranking.

Kriminalitet och oegentligheter vid offentlig upphandling

Offentliga upphandlingar handlar om stora pengar. Svenskt Näringsliv bedömer att cirka 18 000 upphandlingar genomförs

---

tagande och givande av muta, trolöshet mot huvudman, bedrägeri, jäv, förskingring eller andra rättsliga begrepp. Korruption får ses som ett samlingsbegrepp för flertalet oegentligheter." Se <https://www.transparency.se/om-oss>

93) Se <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/swe>

94) Se <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2023-trouble-at-the-top>

95) Wittberg, Erlingsson & Wennberg (2023), sid. 775.

varje år.⁹⁶ Värdet av de inköp som omfattas av upphandlingslagarna uppskattades till 879 miljarder kronor 2021, motsvarande drygt en sjättedel av BNP.⁹⁷ De upphandlingspliktiga inköpen för stat, kommuner och regioner uppskattades till 666 miljarder kronor av dessa 879 miljarder kronor. Till detta kommer de offentliga inköp som inte överstiger de lagstadgade tröskelvärdena och direktupphandlingsgränserna för offentlig upphandling, men där inköparen bland annat är skyldig att kontrollera att F-skattsedel och momsregistrering finns.⁹⁸

Hur väl följer de offentliga inköpen gällande lagar och regler? Den databas över offentliga inköp som entreprenören och mjukvaruutvecklaren Jens Nylander skapat, kommun.jensnylander.com, innehåller i skrivande stund (24-09-04) 55 miljoner fakturor och 309 641 leverantörer från 248 kommuner, 18 regioner, 72 kommunala bolag, 22 universitet och högskolor samt 44 myndigheter.

Med hjälp av ett egenutvecklat AI-verktyg spårar Jens Nylander upp avvikelser bland fakturorna. Han har funnit att hälften av alla leverantörsuppgifter är felaktiga hos kommunerna. Vanligaste felet är att leverantörens organisationsnummer är felaktigt och att siffror har bytt plats eller blivit fel vid registreringen. Kommunernas system säkerställer inte att checksiffran i organisationsnumret är korrekt. Kommunerna ska kontrollera när de utbetalar pengar för arbete till leverantörerna om de innehar godkännande för F-skatt. Med hälften av alla organisationsnum-

---

96) Hausel Heldahl (2022)

97) <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/statistik/annan-statistik/upphandlingspliktiga-inkop-for-879-miljarder-kronor/>

98) <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/regler-och-lagstiftning/troskelvar-den-och-direktupphandlingsgranser>

mer felaktiga i registren kan bara resterande hälft kontrolleras, men även där går det att fuska, skriver Nylander.⁹⁹

Några av de riktigt stora felaktigheterna/misstänkta brotten som Nylander hittat skriver han mer utförligt om. Här är ett par exempel:

- Ett stort assistansbolag som omsätter hundratals miljoner har lyckats lura över 70 kommuner och IVO 2021–2022 med en förfalskad årsredovisning undertecknad av en kvalificerad revisor som bekräftar att hens namnteckning är förfalskad.¹⁰⁰
- Akademiska sjukhuset i Uppsala har köpt system för strålningsbehandling för miljonbelopp från ett bolag som saknar F-skatt. Vd:n har tidigare dömts till fängelse för bland annat misshandel. När systemet för 2,9 miljoner kronor levereras två år senare, 2022, har vd:n för tvåmansföretaget återigen blivit dömd till fängelse. Efter 10 miljoner kronor i betalningsanmärkningar, problem med redovisningen under 15 års tid och återkallad F-skatt har företaget ändå lyckats sälja till bland annat Sahlgrenska Universitetssjukhuset och Södra Älvsborgs Sjukhus. Nu har säljaren i tvåmansföretaget startat ett nytt bolag med snarlikt namn och börjat flytta över faktureringen. Under tiden döms vd:n en fjärde gång.¹⁰¹

Redan 2013 bedömde Riksrevisionen i rapporten *Statliga myndigheters skydd mot korruption*¹⁰² att offentlig upphandling och inköp var ett av sex områden som bedömdes vara särskilt riskut-

99) <https://www.jensnylander.com/f-skattefusket/>

100) <https://www.jensnylander.com/avslojar-forfalskad-namnteckning-hos/>

101) <https://www.jensnylander.com/vdn-i-fangelse-da-kops-gors-miljonkopet/>

102) Riksrevisionen (2013). Regeringen refererar till denna bedömning i sin handlingsplan mot korruption (Regeringskansliet, 2021).

satta. Sju år senare understryker Konkurrensverket i rapporten *Korruption och osund konkurrens i offentlig upphandling* att samhällsekonomin skadas av ”osund konkurrens i form av korruption, anbudskarteller och annat förtroendeskadligt beteende. Offentlig upphandling är ett riskområde.”¹⁰³

Det finns andra problem som har att göra med att många offentliga organisationer som upphandlar alltid prioriterar att upphandla från det företag som erbjuder det lägsta priset. Det står upphandlarna fritt att göra det, men det resulterar i problem att konkurrera på schyssta villkor.

Enligt en medlemsundersökning från Almega¹⁰⁴ deltar inte drygt hälften av de svarande företagen i offentlig upphandling. Av den knappa hälften som deltar svarar cirka sex av tio företag att de inte alls deltar i upphandlingar som de vet har starkt prisfokus. Den främsta anledningen är att då tenderar nästan alla upphandlingar att gå till de företag som har lägsta pris, vilket upplevs som problematiskt av de svarande företagen.

Lagstiftningen skärptes 2017 så att upphandlade företag i bland annat städbranschen ska ha löner, arbetstider och semester i nivå med centrala kollektivavtal. Men hjälper det? Professor Anders Kjellberg skriver i boken *Den svenska modellen i en oviss tid* att

---

103) I förordet till Konkurrensverket (2020). En av de främsta slutsatserna som dras i den enkätbaserade rapporten är att många upphandlare anser att det råder en brist på avtalsuppföljning hos upphandlande myndigheter. Vidare anser upphandlare att risken för otillbörlig påverkan är som störst vid släkt- eller vänskapsband mellan anställda och anbudsgivare och vid användandet av konsulter som biträder den upphandlande myndigheten i upphandlingen. Närmare sju av tio upphandlare som svarade på enkäten anser att de behöver bättre kunskaper i hur man upptäcker tecken på en anbudskartell.

104) Almega (2021). Problemet med ensidigt fokus på lägsta pris har också uppmärksamats av Almega i rapporten *Ett race mot toppen i offentlig upphandling*, Almega (2018).

”För lönerna innebär det i praktiken avtalens miniminivåer. Men om stat och kommuner inte lyckas kontrollera att företagen lever upp till detta blir lagen verkningsslös. Fackens kontrollmöjligheter är begränsade på grund av den (för svenska förhållanden) låga fackliga organisationsgraden”.¹⁰⁵

Det kan hända att ännu större problem är på frammarsch. Konkurrensverkets dåvarande generaldirektör Rikard Jermsten säger i en intervju i Dagens Industri i januari 2023 att ”I lågkonjunktur är det extra viktigt att säkerställa att reglerna följs. Inte minst för att marginalerna sjunker – det kan öka incitamenten att använda sig av otillåtna metoder”. Han menar även att ”Otillåtna direktupphandlingar förekommer överallt.”¹⁰⁶

Privata bolag är inte de enda som bryter mot lagen. Konkurrensverket konstaterar i rapporten *Konkurrensbegränsande offentlig säljverksamhet på gymmarknaden*¹⁰⁷ att bortåt 90 procent av alla kommunala gym är olagliga. ”De är olagliga i den meningen att de strider mot kommunallagen. Omfattningen av deras verksamhet är för stor. Det offentliga ska inte konkurrera ut privata aktörer”, konstaterar Rikard Jermsten i intervjun i Dagens Industri.

Det största kartellmål som hittills avgjorts i svensk domstol är den så kallade Asfaltkartellen från 2009.¹⁰⁸ Åtta bolag som arbetar med asfaltsbeläggning dömdes att betala sammanlagt cirka en halv miljard kronor i konkurrensskadeavgift. Företagens agerande har inneburit att kunderna, som främst utgörs av

---

105) Kjellberg (2020), sid. 97.

106) <https://www.di.se/nyheter/ser-risk-for-korruptionsvag-forekommer-overallt/>

107) Konkurrensverket (2022)

108) <https://www.konkurrensverket.se/konkurrens/tillsyn-arenden-och-beslut/arendelista/asfaltkartellen/>

Vägverket och kommuner – i slutändan skattebetalarna – troligen fått betala överpriser för asfaltbeläggningar. Ett annat men mindre kartellmål, som också involverade offentlig upphandling, är Däckkartellen från 2014¹⁰⁹ där tingsrätten dömde deltagande däckbolag att betala totalt 2,5 miljoner kronor i konkurrensskadeavgift för olagligt samarbete.

Bidragfusk och skattefusk

Det finns flera tecken på att organiserad brottslighet tillskansar sig omfattande belopp från de offentligt finansierade välfärdssystemen och att internationella brottsnätverk som är etablerade i Sverige står bakom en avsevärd del av detta.¹¹⁰

När företag används som medel för att på felaktiga grunder tillskansa sig skattefinansierat ekonomiskt stöd i form av bidrag och andra förmåner är det främst ersättningen för personlig assistans, tandvårdsstöd¹¹¹ och olika former av anställningsstöd, i synnerhet lönebidrag, men även nystartsjobb och lönegarantin som missbrukas.¹¹²

Redan för flera år sedan, i *Myndighetsgemensam lägesbild (2019)*, anges att flera myndigheter bedömer att systematiska bedrägerier mot den statliga lönegarantin har ökat. Systematiken har blivit så omfattande att bedrägerier med lönegarantier säljs som

---

109) <https://www.konkurrensverket.se/konkurrens/tillsyn-arenden-och-beslut/arendelista/dackia-euromaster/>

110) SOU 2023:52, sid 554.

111) Det statliga tandvårdsstödet består av ett allmänt tandvårdsbidrag samt ett högkostnadsskydd. Stödet är till för patienterna, men betalas ut till vårdgivarna som i sin tur drar av tandvårdsstödet från det pris patienten betalar. Inspektionen för socialförsäkringen uppskattar att de felaktiga utbetalningarna uppgår till 6–7 procent av det totala utbetalade tandvårdsstödet (Inspektionen för socialförsäkringen, 2024).

112) SOU 2023:52, sid. 117 och 134, samt Riksrevisionen (2022)

crime-as-a-service (brottstjänster), alltså att brottsliga aktörer kan köpa eller hyra den kompetens eller det utförande som krävs i ett brottsupplägg. ”Det finns exempel där grupper av personer över tid endast har inkomst från utbetalda lönegarantier. Bland dessa finns strategiska personer och grovt kriminella individer med koppling till utsatta områden.”¹¹³

Enligt Ekonomistyrningsverket bedömning uppgick den totala omfattningen av felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen 2021 till mellan 13,0–16,3 miljarder kronor, med en punktskattning på 14,6 miljarder kronor. Om skattningen för utbetalningar av den allmänna pensionen exkluderas ligger de felaktiga utbetalningarna i ett intervall på 3,6–4,5 procent, med en punktskattning på 4,1 procent.¹¹⁴

De felaktiga utbetalningarna till assistansersättning beräknades uppgå till mellan cirka 1 till knappt 3 miljarder kronor, till lönebidrag mellan drygt 0,9 miljarder till knappt 1,8 miljarder kronor, till nystartsjobb mellan drygt 0,25 miljarder till en halv miljard kronor och till tandvårdsstöd mellan knappt 0,4 till knappt 0,5 miljarder kronor.¹¹⁵ Riksrevisionen bedömer att 6–9 procent av utgifterna för lönegarantin i konkurser kan kopplas till misstänkt missbruk, vilket motsvarar 100–150 miljoner kronor under ett genomsnittligt år.¹¹⁶

---

113) *Myndighetsgemensam lägesbild* (2019), sid. 9.

114) Ekonomistyrningsverket (2023). Felaktiga utbetalningar av lönegarantin ingår inte i denna bedömning. Utbetalningar av lönegarantin sköts av länsstyrelserna. Regeringen har föreslaget att Skatteverket ska ta över hanteringen av utbetalningar från länsstyrelserna fr.o.m. 1 februari 2025. Förslaget innebär att Skatteverket samtidigt får större befogenhet att göra kontroller. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/03/skatteverket-ska-forbereda-utbetalningar-av-lonegarantin/>

115) *Ibid.*

116) Riksrevisionen (2022)

Riksrevisionen pekar ut systemet med subventionerade anställningar som ett ”av statens mest riskfyllda ersättningar” och att den granskning som myndigheten genomfört ”visar att kontrollen av de subventionerade anställningarna, trots att förbättringar har gjorts, inte är effektiv.”¹¹⁷ Riksrevisionen ”bedömer att Arbetsförmedlingen fångar upp många av de risker som är enklare att identifiera, men brister när det kommer till mer avancerade upplägg.”¹¹⁸

Polismyndigheten bedömer att det sannolikt har skett en expansion av den ekonomiska brottsligheten och att den också riktas mot kommuner och regioners välfärdsutbetalningar, till exempelvis vårdcentraler, HVB-hem, skyddade boenden och familjehem.¹¹⁹ När det gäller HVB-hem publicerade Polismyndigheten i augusti 2024 en kartläggning som visar att flera HVB-hem drivs av organiserad och släktbaserad brottslighet, samt har kriminella nätverksindivider bland sina anställda.¹²⁰

Ibland kan falska identiteter användas för att företag ska kunna ta emot lön för personlig assistans som inte har blivit utförd eller att personer genom falska intyg påstår sig vara sjuka eller ha någon form av funktionsnedsättning och därför behöver personlig assistans. ”Det förekommer att olika kriminella nätverk har samarbetat för att dölja brottsligheten för myndigheterna, bland annat inom assistansområdet. När tillståndet dras in för ett assistansföretag med kopplingar till ett nätverk, förflyttas

---

117) Riksrevisionen (2023), sid. 5.

118) Ibid.

119) Myndighetsgemensam lägesbild (2023), sid. 9.

120) Polismyndigheten (2024), <https://polisen.se/aktuellt/nyheter/nationell/2024/augusti/var-tionde-avvikelse-fran-sis-och-hvb-leder-till-grovt-valdsbrott/>

brukarna tillfälligt till ett annat bolag med tillstånd som har kopplingar till ett annat nätverk.”¹²¹

När brotten avser tandvårdsstöd och assistansersättning kan målvakter vara inblandade. Det kan handla om målvakter som registreras som bolagsföreträdare, bolag som endast förekommer på papper men inte har någon egentlig verksamhet, eller att tandvårdsbehandlingar som aldrig utförts fått stöd från Försäkringskassan. Det finns även indikationer på att kundregister sålts och återanvänts på olika platser i landet för att debitera behandlingar som aldrig hade utförts.¹²²

Enligt Ekobrottsmyndigheten finns det tecken på att den organiserade brottsligheten utvidgat sin verksamhet till att driva vårdcentraler och vaccinationscentraler.¹²³ Även på apoteksmarknaden finns det problem i form av kombinationen privata oseriösa aktörer och begränsade kontrollmöjligheter för tillsynsmyndigheter. Utöver detta finns tecken på att läkare och tandläkare, i alla fall i Region Stockholm, felaktigt förskriver läkemedel, inte minst narkotika- och dopingklassade läkemedel samt läkemedel som kan användas i skönhetsvård.¹²⁴

---

121) Skrivelse från Polismyndigheten den 2 november 2022, citerad i SOU 2023:52, sid 118.

122) <https://www.tandlakartidningen.se/nyhet/fran-organiserat-fusk-till-brottslighet/>

123) <https://sverigesradio.se/artikel/varningen-gangkriminella-driver-vardcentraler>

124) *Myndighetsgemensam lägesbild* (2023), sid. 10 <https://www.svd.se/a/APAJrE/apotek-fuskar-region-stockholm-frustrerade>. Region Stockholm har identifierat felaktig förskrivning av läkemedel som ett stort riskområde, bland annat då nästan 10 000 läkare och tandläkare utan svenska person- eller samordningsnummer har förskrivningsrätt i Sverige. Det är inte känt hur många av dessa läkare och tandläkare som de facto är verksamma och i vilka länder de faktiskt är bosatta. För att komma åt denna oseriösa förskrivning inom läkemedelsförmånen införde Region Stockholm den 1 januari 2023 nya regler gällande kraven för att privata vårdgivare ska få ha en så kallad arbetsplatskod. Förvaltningsrätten och Socialstyrelsen (som utfärdar de legitimationer

Vidare kan hemtjänstverksamhet användas för att genomföra avancerad välfärds kriminalitet. Hemtjänstföretag som upphandlats genom Lagen om valfrihetssystem (LOV) kan lura kommuner på betydande belopp i ersättning genom att fuska med brukare och tidsregistrering. Ett företag som är verksamt i flera kommuner kan dubbelregistrera sin personal utan att de berörda kommunerna upptäcker det.¹²⁵

Skattefusk i form av att anställa svart arbetskraft beskrivs i avsnittet "Utnyttjande av anställda, svartarbete och brott mot arbetsmiljölagen". I detta avsnitt behandlas främst momsbedrägerier och punktskattebrottslighet.

Momsbedrägerier går ut på att lura till sig momspengar från EU:s medlemsstater. Vanligtvis är det säljaren av tjänster eller varor som ska ta ut moms och betala in denna till staten. Vid omvänd skattskyldighet är det i stället köparen som ska betala in momsen till staten. I affärer mellan bolag i olika EU-länder råder omvänd skattskyldighet. Det är ett regelverk som syftar till

---

som ger förskrivarkoder) menar dock att Region Stockholm inte har rätt att stänga arbetsplatskoder. Därför kommer troligen inte denna regelskärpning att motverka möjligheterna för läkare och tandläkare att ägna sig åt sådan oseriös förskrivning. (*Myndighetsgemensam lägesbild*, 2023, sid. 10.)

125) I Brå (2022) visas ett upplägg som är typiskt i större hemtjänststämmanden, där tre (eller flera) hemtjänstföretag med personkopplingar till varandra, som är verksamma i flera kommuner, fuskar med tidsredovisningar vilket drabbar de kommuner (alltså skattebetalarna i dessa kommuner) där företagen verkar i form av felaktiga och för höga kostnadsunderlag. Reportageboken *Hemtjänstmaffian* (Klingberg Hjort & Martinsson, 2021) beskriver hur delar av hemtjänstverksamheten tagits över av kriminella som lurar kommunerna på skattepengar och låter personalen arbeta under förfärliga arbetsvillkor och hur den oschyssta konkurrensen också påverkar arbetsvillkoren för den kommunala hemtjänsten. Däremot skriver författarna inte särskilt ingående om hur seriösa privata företag drabbas av konkurrensen från de oseriösa eller kriminella företagen.

att främja handel mellan medlemsstaterna, men som har skapat möjligheter till omfattande brottslighet.

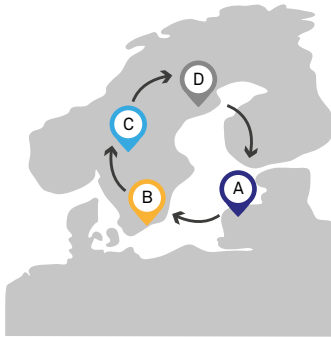
Denna omvända skattskyldighet utnyttjas i momsbedrägerier på så sätt att de brottsliga aktörerna inkasserar ingående moms, den moms som läggs på inköp och som företaget har rätt att få tillbaka, utan att betala den utgående momsen, den moms som läggs på försäljning, och som företaget sedan ska betala in till staten. Genom att upprepa ett stort antal gränsöverskridande transaktioner mellan företag kan bedrägerierna skalas upp till omfattande belopp.

Bedrägerierna går ut på att göra momsfria förvärv i länder inom EU för att därefter sälja dessa inköp vidare och ta ut moms från sina köpare, men att aldrig betala in den momsen till staten. Sedan försvinner ofta företagen från skattemyndigheternas radar. Det är förklaringen till varför sådana brott kallas för *Missing Trader Intra Community*-bedrägerier, ofta förkortat MTIC-bedrägerier.

Uppläggen kan variera i komplexitet, från bedrägerier med ett litet antal aktörer (men minst två i två olika EU-länder) som gör ett fåtal transaktioner, till stora så kallade momskaruseller, där flera bolag i olika EU-länder gör ett stort antal upprepade transaktioner av såväl varor som tjänster, och tjänar avsevärda belopp. Figur 4 visar ett exempel på en (enkel) momskarusell.

Figur 4. Exempel på en momskarusell

1. **Företag A** i ett annat EU-land säljer varor till **Företag B** i Sverige för €1000 (0% moms).
2. **Företag B** säljer varorna vidare inom Sverige till **Företag C** för €900 + moms. Med falska fakturor skapas osann ingående moms som balanserar bort utgående moms. **Företag B** betalar därmed ingen moms till staten och gör en vinst på €900 + moms - €1000.
3. **Företag C** säljer vidare till **Företag D** för €910 + moms och gör en vinst på €10. Moms på köp respektive försäljning tar i princip ut varandra.
4. **Företag D** säljer tillbaka varorna till **Företag A** för €950 (0% moms). Efter att **Företag D** fått tillbaka moms på inköpet blir vinsten €40.
5. **Företag A** kan åter exportera varorna till **Företag B** för €1000 och tjäna mellanskillnaden €50.

Källa: Polismyndigheten (2022b), sid. 7.

Ett alternativt sätt för Företag B att behålla "momsvinsten", i stället för att balansera bort den utgående momsen med hjälp av falska fakturor, är att försvinna från skattemyndigheternas radar.

Vid dessa typer av brott finns störst vinstmöjligheter i länder med höga momssatser, som Sverige. För att minska risken för upptäckt i Sverige kan de brottsliga företagen använda sig av utländska betalningsplattformar, vilket leder till att det inte går att fånga upp transaktionerna i Sverige.

Inom hela EU uppskattas skatteundandragandet för momsbedrägerier vid gränsöverskridande handel till motsvarande 600 miljarder kronor per år.¹²⁶ De vanligast förekommande varorna och tjänsterna i samband med MTIC-bedrägeri är mobiltelefoner, telekomtjänster, metaller, olja och bilar. Under de senaste åren har MTIC-bedrägerier spridit sig till energimarknaden och elektroniska tjänster. Enligt *Myndighetsgemensam lägesbild* (2021) har, sedan mitten av 2018, enbart MTIC-bedrägerier med mobiltelefoner och telekomtjänster orsakat momsförfluster på

126) Ekobrottsmyndigheten (2020)

cirka 4,5 miljarder kronor för den svenska staten. Enligt samma källa har troligen det totala skatteundandragandet för de senaste två åren (2019–2020) varit betydligt högre.¹²⁷

EU-kommissionen gör beräkningar för varje medlemsland av hur stort gapet är mellan den teoretiska beräkningen av de momsintäkter som "borde" betalas in, givet omfattningen av den ekonomiska aktiviteten i landet och att ingen fuskar,¹²⁸ och de faktiska momsintäkterna (momsgapet eller *VAT Compliance Gap*). I Sverige har momsgapet legat stabilt på drygt 3,5 – knappt 4 procent av de teoretiskt uppskattade momsintäkterna mellan 2017 och 2021, motsvarande ett gap på drygt 19,6 miljarder kronor 2021.¹²⁹

Förlusterna av skatteintäkter till följd av punktskattebrottsligheten i Sverige är omfattande. Punktskattebrottsligheten utnyttjar luckor och sårbarheter i den legala hanteringen och i EMCS (*Excise Movement and Control System*), ett system för enklare och mer enhetlig punktskattekontroll inom EU som ska användas vid alla flyttningar mellan länder av alkohol- och tobaksvaror där skatteuppskov gäller.¹³⁰ Försäljning av obeskattad alkohol uppskattas innebära förluster av skatteintäkter på cirka 1,7 miljarder kronor per år. Försäljningen av obeskattade cigaretter beräknas orsaka ytterligare skatteintäktsförluster på 200 miljoner kronor årligen. Vidare bedöms den illegala tillverkningen av vattenpipstobak i Sverige ha ökat kraftigt, vilket resulterar i ytterligare förluster av skatteintäkter.¹³¹

---

127) *Myndighetsgemensam lägesbild* (2021)

128) Det finns flera olika metoder att beräkna momsgapet, se t.ex. European Commission (2023).

129) European Commission (2023), sid. 130.

130) *Myndighetsgemensam lägesbild* (2021)

131) *Ibid.*

4.2. Företag som brottsoffer

Cirka hälften av företagen i Sverige utsätts årligen för brott

Det går att argumentera för att de seriösa företag som utsätts för osund konkurrens indirekt är brottsoffer, eftersom den konkurrens de utsätts för är rakt igenom brottslig eller har brottsliga inslag. Fokus i detta kapitel är dock på företag och företagare som direkt har utsatts för brott, och då speciellt stölder och skadegörelse, cyberbrott, utpressning och infiltration.

Det finns två anledningar som gör det mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att använda den officiella brottsstatistiken som utgångspunkt för att beskriva företagares utsatthet för brott. Den första anledningen är att det endast finns ett begränsat antal brottskoder ur vilka det går att utläsa att just ett företag har utsatts för brott.¹³² Den andra anledningen är den låga anmälningsbenägenheten hos företagare som är utsatta för brott. Antalet polisanmälda brott mot företag har minskat kraftigt under perioden 2017–2021. Det handlar om en sammantagen minskning med 27 procent.¹³³

Det är emellertid inte ett tecken på att brottsligheten mot företag minskar. Resultaten i *Företagens trygghetsundersökning 2024* (Tryggare Sverige, 2024)¹³⁴ visar att sex av tio företag inte polisanmält något av de brott de utsatts för. Orsaken är framför allt

---

132) Den officiella kriminalstatistiken innehåller 49 brottskoder inom fem olika brottsgrupper av vilka det går att urskilja att det är en juridisk person, det vill säga ett företag, organisation eller förening, som har utsatts för brott. Åmtvall & Manning (2023), sid. 17.

133) Företagarna (2022)

134) Tryggare Sverige (2024) bygger på Företagens trygghetsundersökning 2024 som är en postal enkät till företag som tagits fram i samarbete med Nationell trygghetsundersökning och Polisens trygghetsmätning.

uppfattningen att det inte är någon idé eftersom en anmälan sällan leder till någon åtgärd. Av resultaten i *Företagarna (2022)*¹³⁵ framgår att andelen företagare som har avstått från att polis-anmäla brott ökat från 42 till 70 procent mellan 2017 och 2022. Även i denna rapport framhålls att den främsta orsaken till att företagare avstår från att anmäla är att de inte ser någon poäng med det.

Resultaten från de tre mest omfattande undersökningarna om svenska företags självrapporterade utsatthet för brott – *Tryggare Sverige (2024)* samt *Ämtvall & Manning (2022, 2023)*¹³⁶ – visar att cirka hälften av företagen i Sverige årligen utsätts för brott. Liknande resultat återfinns i *Almega (2024)* avseende företag i tjänstesektorn. I *Företagarna (2022)* framgår att vartannat företag med anställda har blivit utsatt för brott under de senaste fem åren.

Stölder, skadegörelse och bedrägerier

I enkätundersökningen *Företagarpanelen 2023*, som Svenskt Näringsliv använder sig av för att undersöka företagets syn på diverse frågor som rör svenskt företagande, framgår att de vanligaste brotten som företag utsätts för är stöld (av normalgraden och grov stöld) samt skadegörelse, följt av ringa stöld

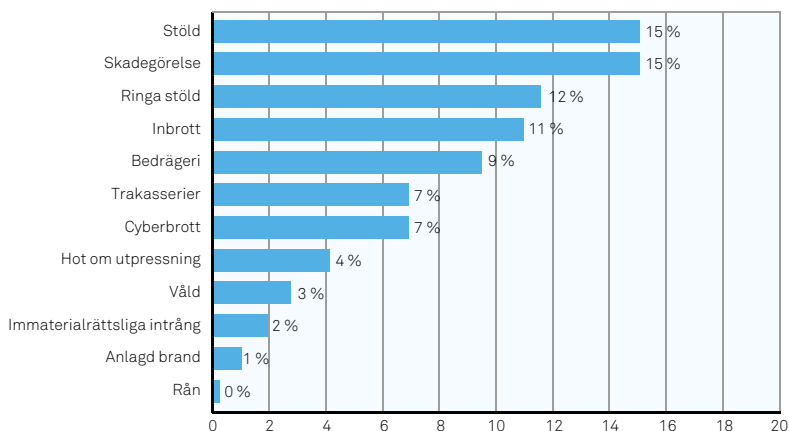
---

135) *Företagarna (2022)* bygger på en webbaserad enkät till Företagarnas medlemspanel genomförd januari 2022.

136) *Ämtvall & Manning (2022, 2023)* bygger på digitala enkätundersökningar som har genomförts bland Svenskt Näringslivs medlemmar. Resultaten har beräknats så att de är representativa för hela företagspopulationen i Sverige, inte enbart medlemsföretagen i Svenskt Näringsliv. Andelen företag som självrapporterar att de blivit utsatta för brott var 54 procent (2022) respektive 49 procent (2023). Andelen företag i *Tryggare Sverige (2024)* som självrapporterar att de blivit utsatta för brott var 40 procent.

och inbrott, se Figur 5. En något lägre andel har utsatts för bedrägerier. Andelen utsatta för bedrägerier som framgår av figuren avser företag som utsatts för ett fullbordat bedrägeri och inte enbart bedrägeriförsök.

Figur 5. Andel företag som utsatts för respektive brottstyp under det senaste året

Källa: Ämtvall & Manning (2023), sid. 17.

Svarsfrekvensen var 37 procent, vilket får ses som ganska högt. För en metodologisk redogörelse, se Ämtvall & Manning (2023), sid. 11 ff.

Ovanstående resultat avviker inte särskilt mycket från resultaten i *Företagens trygghetsundersökning 2024*, se Figur 6. Undantaget är att andelen som uppger att de utsatts för bedrägerier är högre än i *Företagarpanelen*, vilket eventuellt kan bero på att *Företagarpanelen* rapporterar fullbordade bedrägerier.

Figur 6. Utsatthet för brott mot företag per brottstyp

Ringa stöld/stöld:	18 %	Hot och utpressning mot företagets anställda:	7 %
Bedrägerier inkl. kort-, faktura- och investeringsbedrägerier:	17 %	Fysiskt våld mot företagets anställda:	4 %
Inbrott i företagets egendom så som fastigheter och fordon:	16 %	Rån mot företaget:	2 %
Skadegörelse inkl. klotter på företagets fastigheter eller fordon:	16 %	Anlagd brand i företagets lokaler eller fordon:	1 %
Trakasserier mot företagets anställda:	9 %		

Källa: Tryggare Sverige (2024), sid. 17.

60 procent av företagen i *Företagens trygghetsundersökning 2024* har under det senaste året oroat sig för att utsättas för brott eller ordningsstörningar med anledning av den verksamhet de bedriver.¹³⁷ Framför allt är företagen oroad för inbrott, bedrägerier, stölder och skadegörelse. Högst andel oroliga företag finns inom fastighetsverksamhet samt hotell- och restaurangverksamhet där tre av fyra företag oroar sig för att utsättas för brott.

Företagarna (2023) undersöker i vilken mån det finns lokalt närvarande poliser som långsiktigt arbetar med brottsförebyggande och trygghetsskapande verksamhet efter den omorganisering av polisens arbete som gjordes 2015 och de resurstillskott som skett under de senaste åren. Rapporten drar slutsatsen att det är svårt att bedöma i vilken utsträckning polisen är mer lokalt närvarande i dag jämfört med före omorganisationen 2015. Endast 22 av totalt 94 lokalpolisområden når upp till nivån som innebär minst en områdes- och kommunpolis per 5 000 invånare, vilket internationella erfarenheter visar är en basnivå.¹³⁸

137) Tryggare Sverige (2024), sid. 15.

138) Företagarna (2023), sid. 6.

De vanligaste brottskategorierna i Företagarnas medlemspanel 2022¹³⁹ är stölder, bluffakturor, IT-relaterad brottslighet och skadegörelse. Cirka en femtedel av de företagare som utsatts för brott svarar att de överväger att lägga ner sin verksamhet och en ungefär lika hög andel överväger att flytta företaget till följd av brottsligheten. Bland de företagare som blivit utsatta för brott flera gånger svarade över en fjärdedel att de övervägt att flytta.

Allmänfarliga brott

På senare år har sprängningar som utförs av kriminella fått stort utrymme i nyhetsmedia. Effekterna av dessa allmänfarliga brott, specifikt allmänfarlig ödeläggelse, slår urskillningslöst mot privatpersoner och företag. En förändring har dock skett. Måltavlorna är inte lika ofta företag. Persson & Wahlström skriver i reportageboken *Klanerna. Den systemhotande brottsligheten* att "Sprängningar som tidigare utfördes mot näringsverksamheter går i dag mer mot bostadshus, främst flerfamiljshus. Syftet är i första hand att skrämmas i stället för att skada, med riskerna för personskador är trots det mycket stora då det räcker med att någon råkar passera vid fel tillfälle."¹⁴⁰

Riskerna för att allmänheten kommer till skada är förstås också höga om personerna som är de kriminellas måltavlor ska skrämmas, skadas eller dödas genom att skjutas. Den risk allmänheten utsätts för här är ett annat exempel på ett allmänfarligt brott. Begreppet "felskjutning" var okänt för några år sedan, i dag är det bekant för många.

Men även om näringsverksamheter inte är målen för bomberna eller kulorna, vad händer med företagen och företagandets villkor

---

139) Företagarna (2022)

140) Persson & Wahlström (2023), sid. 144.

i områden där bombdåden eller skjutningarna ägt och äger rum? Denna kriminalitet har spridit sig, det är inte enbart områden som i olika grad räknas som utsatta¹⁴¹ som drabbas, utan även mer välmående områden. SVT för numera statistik över sprängningar och skjutningar, fördelade över tid och över olika geografiska områden.¹⁴²

I *Kriminella på kartan*,¹⁴³ en studie på data från perioden 2011–2016, dras slutsatsen att i absoluta tal begår den organiserade brottsligheten flest brott i områden som inte klassificerats som utsatta områden. Om man däremot studerar fördelningen av brott per 1000 invånare i kommuner med utsatta områden så är det precis tvärtom. Författarna understryker vidare att analysperioden slutar ett par år innan konfliktnivån inom den organiserade brottsligheten stegrade kraftigt 2022–2023.

I *Brottsplats Stockholm*¹⁴⁴ och *Kriminalitet förgiftar företagande i förorten*¹⁴⁵ som är intervjustudier på data från 2016 respektive

---

141) Sedan 2014 använder Polismyndigheten begreppet "utsatt område" för att beskriva geografiskt avgränsade platser med låg socioekonomisk status och där de kriminella har en stor inverkan på lokalsamhället. Polismyndigheten delar in utsatta områdena i tre kategorier, efter ökande grad av förekomst av kriminell påverkan: Utsatt område, riskområde samt särskilt utsatt område. På uppdrag av regeringen tar Polismyndigheten löpande fram nationella lägesbilder över utvecklingen. I dessa kan områden byta klassificering om läget förbättras eller försämras. <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/utsatta-omraden/>

142) <https://www.svt.se/datajournalistik/sprangningar-i-sverige-ar-for-ar/>
<https://www.svt.se/datajournalistik/skjutningar-i-sverige-ar-for-ar/>
Även tidskriften Kvartal för statistik över skjutningar fördelade över tid och över olika geografiska områden, <https://kvartal.se/skjutningar/>

143) Mondani & Rostami (2023)

144) Stockholms Handelskammare (2016)

145) Stockholms Handelskammare (2017)

2017, alltså före den höjda konfliktnivån inom den organiserade brottsligheten, framgår tydligt hur pass brottsutsatt näringslivet är i utsatta områden i Stockholm. Sannolikt är situationen betydligt värre i dag, även i utsatta områden utanför Stockholm. I mitten av maj 2024 beslutade polisen att av säkerhetsskäl stänga polisstationen i Vivalla, ett område utanför Örebro som polisen klassificerat som särskilt utsatt, och i stället utgå från polisstationen i centrala Örebro. Bakom flytten ligger en intern säkerhetsanalys. Säkerhetsbristerna är sådana att de inte kan byggas bort i de befintliga lokalerna.¹⁴⁶

I den tidigare nämnda reportageboken *Klanerna* beskriver författarna den aktuella situationen i ett kapitel under rubriken *Från våldsmonopol till våldsoligopol* som att ”I Sverige har det statliga våldsmonopolet luckrats upp genom att staten inte förmår leverera beskydd eller bestraffning i speciella geografiska områden. Dessa områden kallas ibland särskilt utsatta områden eller no-go-zoner och det är här som de mest organiserade kriminella strukturerna erbjuder sina beskydd och bestraffningssystem.”¹⁴⁷

Studien *Ökningen av skjutvapenvåld i Sverige*¹⁴⁸ från Brå undersöker hur skjutvapenvåldet utvecklats i kriminella miljöer sedan mitten av 00-talet. Dels har skjutvapenvåldet ökat, dels förändrats så att allt fler personer blivit såväl måltavlor som utförare av skjutningarna. Studien påvisar också en utveckling mot en större geografisk rörlighet bland de kriminella grupperingarna och att flera anhöriga blir måltavlor för skjutningarna. Vidare är flera av skyttarna barn och unga som tar på sig att skjuta någon, uppdrag som numera ses som lågstatusuppdrag i den kriminella miljön.

---

146) <https://www.svd.se/a/W0b5nr/polisen-overger-stationen-i-vivalla>

147) Persson & Wahlström, 2023, sid. 141.

148) Brå (2024b)

Utpressning och infiltration

Brå urskiljer tre typer av utpressare mot företagare i sin forskning.¹⁴⁹ Den första typen är *yrkesmässiga indrivare*. De tar över befintliga skulder och efter att ha konstaterat att skulderna är verkliga, driver de in dem med kriminella metoder. ”De är noga med att inte dras in i något oseriöst, vill se bevis på att det är en verklig skuld som ska drivas in” säger Johanna Skinnari, biträdande enhetschef på Brå i en intervju 2022 med Tidningen Näringslivet.¹⁵⁰ Den andra gruppen består av *mindre kriminellt etablerade utövare*. Tidningen beskriver dem exempelvis som förortsgång som ”tjänar pengar på utpressning, skuldindrivning och utfärdar böter för kränkningar som att personer inte släpps in på restaurang.” Den tredje gruppen är de *territoriella utövarna* som försöker att få kontroll över företag som tillhör en viss etnicitet och verkar i ett specifikt område. ”Här finns exempel där utpressningen utökas till att även omfatta grossistleden, då den här gruppen är mer professionell än förortsgängen”, säger Johanna Skinnari i intervjun.

Brå (2012) beskriver utförligt de psykologiska, fysiska, sociala och ekonomiska konsekvenserna för de företagare som drabbas av utpressning. Dessa konsekvenser är giltiga än i dag; skillnaden är att i dag är fler företagare drabbade. Det är vanligt att de företagare som drabbats av utpressning först blir chockade. Särskilt de företagare som bedriver helt och hållet vit verksamhet har svårt att förstå varför just de drabbas. Sedan följer ofta en känsla av skuld. De drabbade företagarna kan till exempel känna att de inte gjort tillräckliga förhandskontroller av anställda, affärskompanjoner eller leverantörer.

---

149) Brå (2012)

150) <https://www.tn.se/naringsliv/14118/utpressarna-sa-jobbar-de/>

Efter initial chock och skuld följer den vanligaste reaktionen – rädsla – inte minst för att utpressare ofta har som medveten strategi att spä på denna känsla. Företagare vittnar om att de varit rädda för att anhöriga skulle drabbas eller att utpressaren skulle hämnas efter polisutredning. De psykologiska reaktionerna efter att ha utsatts för utpressning är ofta allvarliga, särskilt när företagaren har utsatts för press under lång tid. Många drabbade företagare lyfter fram hur ensamma de känt sig direkt efter utpressningsförsöket. De ekonomiska konsekvenserna är omfattande, i synnerhet för mindre företag som ofta saknar försäkringskydd. Även för större företag kan kostnaderna bli kännbara, med stora självrisker och ökade kostnader för säkerhetsarrangemang.

Intervjuerna i Brå (2012) talar för att de företagare som omedelbart polisanmäler, och på andra sätt markerar mot utövarna att de är svåra måltavlor, mår bättre än de som gett efter för utövarnas krav. En polisanmälan är också ett sätt för företagen att "skapa" en slutpunkt, vilket gör det lättare för dem att bearbeta påverkansförsöket.

Detta var slutsatser som drogs för drygt ett decennium sedan, när brottsligheten på många sätt såg annorlunda ut. Som vi såg i ett tidigare avsnitt har benägenheten hos företagare att anmäla brott till polisen fallit ordentligt sedan 2017. Det finns ingen anledning att tro att den lägre anmälningsbenägenheten inte heller skulle gälla brott som utpressning.

Den typ av näringsverksamhet som är mest utsatt för infiltration är aktiebolag. Det är aktiebolaget, inte ägarna, som ansvarar för bolagets skulder. Förvisso kan aktiebolagets ledning hållas ansvarig för exempelvis obetalda skatter, men det kan gärningsmännen undvika genom att sätta in målvakter i styrelsen, personer ofta utan egna tillgångar, som döljer de verkliga huvudmännen.

Lite förenklat finns det fem sätt att infiltrera ett bolag.¹⁵¹

- 1) Förvärva ett befintligt, verksamt bolag,
- 2) Registrera ett nytt företag eller köpa ett redan registrerat bolag från "hyllan" (lagerbolag),
- 3) Genom utpressning ta över kontrollen av hela eller delar av ett befintligt, verksamt bolag,
- 4) Kapa ett bolag genom manipulation av uppgifter till Bolagsverket, sätta in "nya" styrelseledamöter samt ändra bolagets adress och andra kontaktuppgifter,
- 5) Rekrytera en möjliggörare i ett bolag, som sedan bistår gärningspersonerna från "insidan".

Infiltrationens djup (hur stor del av företaget som behöver kontrolleras av infiltratorerna) och tidshorisont (under hur lång tid kontrollen behöver utövas) beror på vilket brottsupplägg gärningsmännen har. Infiltration är vanligen ett långsiktigt, ibland mycket långsiktigt, projekt.

Som framgår av studien *Kriminella entreprenörer* (se avsnittet Otillåten påverkan) är fyra av tio individer inom kategorierna maffia och mc-gäng företagsengagerade, främst i form av styrelseuppdrag. Ju närmare individer inom den organiserade brottsligheten är till näringslivet, desto mer omfattande engagemang har de i aktiebolag, men de är engagerade i bolag med färre styrelseledamöter.¹⁵²

Finanspolisen ville undersöka om man via bankernas aggregerade transaktionsdata kunde se tecken på kriminell infiltration av företag i utsatta områden. Tanken bakom det var att företa-

---

151) Brå (2016)

152) Rostami & Mondani (2024)

gare i utsatta områden är särskilt exponerade för lokal kriminell påverkan, att tvingas utnyttja sin verksamhet för penningtvätt åt andra.

Det enda underlag finanspolisen hade för analysen avseende brott mot företag och företag som brottsverktyg var misstanke-rapporter i penningtvätsregistret.¹⁵³ Det är dock inte möjligt att besvara frågeställningen enbart utifrån transaktionsdata. För att bedöma om ett företag utnyttjas som brottsverktyg behöver transaktionerna analyseras på kundnivå tillsammans med uppgifter från andra källor, som Bolagsverket och Skatteverket.

På basis av underlaget från misstanke-rapporteringen i penningtvätsregistret kan man ändå göra en grov kategorisering av resultaten som ger följande tre typfall:

- 1) Oregistrerad hawala¹⁵⁴ genom exempelvis resebyråverksamhet,
- 2) Restaurangverksamhet med kontantinsättningar,
- 3) Bygg- och städverksamhet med kontantuttag.

De stora insättningarna av kontanter till företag inom restaurangbranschen skulle kunna indikera penningtvätt. Inom bygg- och städbranschen handlade det dock oftare om kontantuttag, vilket skulle kunna tyda på uttag för att betala svarta löner.

Analysen av penningtvätsrapporter visar att det sällan är företagen i sig som har rapporterats. De flesta företag i urvalet förekommer indirekt i rapporter om misstänkta privatpersoner, ofta kunder, som gjort transaktioner med företaget.

---

153) Polismyndigheten (2022c)

154) Hawala är ett informellt betalningssystem som baseras på ett nätverk av förmedlare runt om i världen.

I Stockholms Handelskammares undersökning *Status Stockholm* i april 2024, framgår att en femtedel av de tillfrågade företagsledarna bedömer att deras företag är dåligt rustat för att stå emot infiltration och ekonomisk brottslighet.¹⁵⁵

Cyberbrott

Enligt Ämtvall & Manning (2023) är cyberbrott den näst mest kostsamma brottstypen för svenska företag, med en uppskattad kostnad på cirka 9 miljarder kronor.¹⁵⁶ Ökningen jämfört med 2022 års undersökning (Ämtvall & Manning, 2022) är enorm. Det rör sig om en tredubbling, givet att kostnaderna för de flesta andra undersökta typerna av brott ligger kvar på de nivåer som gällde i 2022 års undersökning.¹⁵⁷

Samtidigt är cyberbrott endast det sjätte vanligaste brottet som företagen utsatts för under det senaste året, enligt Ämtvall & Manning (2023). Att cyberbrott står för en oproportionerligt stor kostnad i relation till antalet företag som utsätts kan del-

---

155) Stockholms Handelskammare (2024). *Status Stockholm* är Stockholms Handelskammares näringslivspanel med cirka 900 företag verksamma i Stockholms och Uppsala län. Undersökningen genomförs fem-sex gånger per år. Svarefrekvensen i april 2024 var cirka 50 procent.

156) I Ämtvall & Manning (2023) frågas endast efter fullbordade cyberbrott. Det innebär exempelvis att cyberattacker som stoppats av företagets IT-säkerhetssystem inte räknats med. Om så varit fallet så hade cyberbrott och försök till cyberbrott inneburit att dessa båda brottsrubriceringar varit mycket vanligare och inneburit en betydligt högre placering än det sjätte vanligaste brottet.

157) Det finns ett metodologiskt problem här, som diskuteras i studien. Det kan finnas en viss felmarginal vad gäller vilka kostnader som svarande företagen kopplar till att vara utsatt för cyberbrott, i stället för att vara utsatt för bedrägerier. Även om de totala kostnaderna för bedrägerier i denna undersökning kvarstår på samma nivåer som i 2022 års undersökning är det troligt att en del av den kostnadsökning som i den här undersökningen tillskrivits cyberbrott likväl hade kunnat tillskrivas kostnader för bedrägerier. (Ämtvall & Manning, 2023, sid. 29.)

vis förklaras av att cyberbrottsligheten förändrats på kort tid. Kriminella aktörer har gått ifrån att sprida utpressningsvirus, *ransomware*, vitt och brett och utan urskillning, till att i stället rikta dessa mot specifika, noga utvalda företag, som ofta pressas på mycket stora belopp. Baserat på den rapportering som finns i öppna källor, exempelvis diverse säkerhetsföretags årliga rapportering, så förefaller det som om denna ändrade strategi har varit framgångsrik för de kriminella aktörerna.¹⁵⁸

En annan ändrad strategi för cyberbrottslingarna är att i mindre utsträckning använda sig av olika varianter av nätfiske,¹⁵⁹ *phishing*, för att lura till sig kreditkortsuppgifter från individer. I stället ökar angreppen på mindre e-handelsplatser där de får större effekt av sina cyberangrepp. Lyckas dessa angrepp kommer brottslingarna över fler kreditkortsuppgifter.

Det är väldigt svårt att utifrån registerdata få en uppfattning om hur stor andel av genomförda bedrägeribrott (ett brett begrepp, allt ifrån identitetsintrång till kort-, faktura- och investeringsbedrägerier) där företag är drabbade. Det finns bara tre brottskoder inom denna kategori som kan kopplas till utsatta företag.

---

158) Nationellt cybersäkerhetscenter (2022)

159) Nätfiske är en form av cyberattack där angriparen försöker lura användare att lämna ut känslig information (som lösenord eller kreditkortsuppgifter) eller ge denne tillgång till användarens digitala enhet (dator, mobil, surfplatta) genom att utge sig för att vara en betrodd person eller organisation. Det kan ske genom e-post, textmeddelanden, telefonuppringningar eller falska webbplatser som ser ut att vara autentiska. Då är målet att lura användarna att frivilligt ge ifrån sig känsliga uppgifter, vilket sedan kan användas för bedrägeri, identitetsstöld eller andra skadliga syften. Det kan också ske genom att via mejl, SMS, eller chatt-tjänster lura mottagaren att öppna ett dokument, besöka en webbplats eller ladda ner en fil. Då är målet att infektera enheten med skadlig kod som ett första steg i ett mer omfattande angrepp.

Det finns dock tecken från andra källor som pekar på att de cyberbaserade bedrägerierna mot företag har ökat. Bland Teknikföretagens medlemmar, företag inom tillverkningsindustri och industrinära tjänsteföretag, uppger nära hälften att de under år 2018–2019 blivit utsatta för cyberangrepp.¹⁶⁰

Avancerade cyberbrott som kräver hög kompetens och verktyg går att köpa eller hyra (och sälja) i paketerad form som *crime-as-a-service*. Därmed behöver de kriminella inte själva besitta den tekniska kompetensen för att begå brotten.¹⁶¹ Detta har inneburit att *crime-as-a-service* är vanligt förekommande inom denna brottslighet. Polismyndigheten bedömer att detta bidrar till att allt fler kriminella begår sådana brott. Brottslingar köper, hyr eller säljer paketerade brottsupplägg och brottsverktyg för komplex cyberbrottslighet, där själva exekveringen av programmen inte kräver någon större digital kompetens.¹⁶²

Benägenheten bland företag att polisanmäla brott är låg i allmänhet, men företagens anmälningsbenägenhet när det gäller cyberbrott är låg i synnerhet. Endast mellan 3–5 procent av de företag som utsatts för cyberbrott har anmält det till polisen.¹⁶³ Skälen till varför företagen avstår att anmäla varierar. Många företag upplever det som meningslöst att polisanmäla cyberangrepp. Företagen vill inte heller riskera att en eventuell polisanmälan uppmärksammas i media och ger negativ publicitet som kan skada förtroendet för företaget.

---

160) Teknikföretagen (2020)

161) Myndighetsgemensam lägesbild (2019)

162) Ibid.

163) Stockholms Handelskammare (2022)

En intervjuperson som citeras i Stockholms Handelskammare (2022) säger att ”Företagets image kan skadas. Investerare och kunder kanske tror att företaget inte bryr sig tillräckligt om säkerheten. Det kan vara legala problem – du kan drabbas av böter om till exempel lagrade personuppgifter börjar spridas. Angriparna vet det här och utpressar företag med att de kommer offentliggöra känsliga personuppgifter på nätet om företaget inte kan betala lösensumman.”¹⁶⁴

4.3. Hot mot samhällsviktiga funktioner och tillväxt på sikt

Organiserad kriminalitet är, tillsammans med det prekära säkerhetspolitiska läget (som i vissa delar överlappar varandra, inte minst vad gäller cyberbrott), är ett av de allvarligaste hoten som Sverige i dag står inför.

De finansiella strukturer, den digitala kompetens som köps, säljs eller hyrs ut, det våldskapital och de parallella samhällen som aktörerna inom organiserad kriminalitet byggt upp och profiterar på, är alla hot mot det svenska näringslivet och dess möjligheter att konkurrera på schyssta villkor. Vidare är de hot mot personer som jobbar i Sverige, mot de svenska välfärdssystemen, deras finansiering och mot skattemoralen. Synen på Sverige som ett säkert land att investera i har skadats.

I förlängningen hotar detta såväl den ekonomiska tillväxten som samhällsviktiga funktioner. När Myndigheten för samhällsskydd och beredskap beskriver olika typer av samhällsviktiga verksamheter¹⁶⁵ (inte en heltäckande beskrivning) framgår det med all

---

164) Stockholms Handelskammare, 2022, sid. 24.

165) Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2021)

önskvärd tydlighet hur betydelsefulla företag är för att sörja för samhällsviktiga funktioner, som livsmedel, vatten, värme, vård, omsorg, kommunikation och avfallshantering.

En av denna rapport's utgångspunkter är att om företag ska kunna producera med ett långsiktigt effektivt användande av resurser så krävs marknader som kännetecknas av schyssta konkurrensvillkor. Accepteras den utgångspunkten följer att marknader som kännetecknas av schyssta konkurrensvillkor blir en samhällsviktig funktion, åtminstone för de varor och tjänster som anses samhällsviktiga. På sådana marknader, där företagen följer lagar och regler, finns goda förutsättningar för seriösa företag att investera och växa.

När oseriösa, och i värsta fall kriminella, aktörer undergräver möjligheterna för seriösa företag att konkurrera på schyssta villkor skadas även andra samhällsviktiga funktioner, som rätts-säkerhet och andra delar av samhällets funktionalitet.

Det står klart att de åtgärder som hittills har vidtagits för att bekämpa den organiserade brottsligheten har varit otillräckliga. Problemen har varit kända länge. Däremot har deras omfattning och effekter på samhället konsekvent underskattats.

Det har funnits några tidiga tecken på hur organiserad kriminalitet äter sig in i samhället, men de har ofta varit motsägelsefulla. För tolv år sedan konstaterade exempelvis Brå att "På samhälls nivå riskerar otillåten påverkan mot företag att skada näringslivet. Det handlar dels om att personer undviker att driva företag inom hårt ansatta branscher, dels om att de företagare som drabbas av påverkansförsök kan känna sig misstänkliggjorda, vilket riskerar att smitta av sig på hela branschen."¹⁶⁶ I samma

166) Brå (2012), sid. 81.

studie konstaterades dock att kriminella släktbaserade nätverk var en ovanlig kategori utövare av sådana brott.¹⁶⁷

Detta kanske stämde vid den tidpunkten, men Sverige var oförberett på hur snabbt släktbaserade nätverk kan expandera som brottsliga organisationer, något som understryks av Persson & Wahlström (2023): "Klanen som organisatorisk form har visat sig extremt konkurrenskraftig i den kriminella miljön. Detta då de lojalitetsband som den större gruppen tillhandahåller med lätthet kan dominera över konkurrerande individer som bara har rudimentära samarbeten att falla tillbaka på."¹⁶⁸

En rädsla för att "bli brunsmetad" eller få tillmälen som "rasist" eller "främlingsfientlig" har troligen verkar avhållande för personer att i den offentliga debatten lyfta konsekvenser av höga migrationsnivåer från länder där klansamhällen har makten, och där kollektivet anses viktigare än individen, till ett Sverige som hyllar individualism och ett välfärdssamhälle som i stor utsträckning är tillitsbaserat. Ett exempel är hur Per Brinkemos bok *Mellan klan och stat – Somalier i Sverige* togs emot vid publiceringen 2014. Boken blev uppmärksammas och Brinkemo hårt åtgången.¹⁶⁹ På senare tid har dock debattklimatet förändrats och blivit öppnare.¹⁷⁰

Ett öppet debattklimat är synnerligen väsentligt för att effektivt kunna bekämpa den organiserade brottslighetens alla uttryck,

---

167) Ibid., sid. 39.

168) Persson & Wahlström (2023), sid. 182.

169) Se t.ex. debattartikeln i *Aftonbladet* 2014-06-12, "Rasistiska stereotyper om somalier" <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/ddG1Aw/rasistiska-stereo-typer-om-somalier>

170) Se t.ex. intervjun med Per Brinkemo i *Expressen* 2020-06-20 (uppdaterad 2021-06-17), <https://www.expressen.se/kultur/sa-gick-jag-fran-rasist-till-popular-klanexpert/>

samt skydda samhällsviktiga funktioner och marknadernas möjligheter att producera välstånd på schyssta villkor, för såväl företagare, som anställda och konsumenter.

Som rapporten visar kan företagen vara "brottsförövare" eller "brottsoffer". Ibland är de både och. De kan vara brottsoffer i den vanliga meningen, att de är direkt utsatta för brott. De kan också vara "indirekta brottsoffer" ifall deras möjligheter att konkurrera och gå med vinst samtidigt som de följer lagen, blir kraftigt nedsatta på grund av de kriminella företagen och företagen i gråzonerna.

Utan välfungerande vita marknader för företagen kommer det inte finnas välfungerande vita arbetsmarknader. Inte heller kommer det finnas en effektiv finansiering av välfärden. Det spelar inte roll hur snävt eller brett man vill definiera den skattefinansierade välfärden; det kommer alltid finnas ett stort inslag av skattefusk om den organiserade brottsligheten tillåts bre ut sig. Alla aktörer i samhället – politiken, näringslivet, arbetsmarknadens parter och civilsamhället – behöver agera för att stoppa den organiserade kriminaliteten.

Litteraturförteckning

- Alexandrovnna-Zorina, L. (2023), *Imperiets barn: ett reportage*. Volante.
- Almega (2018), Ett race mot toppen i offentlig upphandling. <https://www.almega.se/app/uploads/2018/03/almega-ett-race-mot-toppen-upphandling-webb180409.pdf>
- Almega (2021), Så ser tjänsteföretagen på offentlig upphandling. <https://www.almega.se/app/uploads/2021/03/offentlig-upphandling-2103.pdf>
- Almega (2024), Dold brottslighet – så drabbas tjänstesektorn av den rådande brottsligheten. <https://www.almega.se/app/uploads/2024/06/Sa-drabbas-tjanstesektorn-av-brottslighet.pdf>
- Andreasson, U. (2017), Tillit – det nordiska guldets. Nordiska Ministerrådet. <http://dx.doi.org/10.6027/ANP2017-731>
- Arbetsmiljöverket m.fl. (2021). Redovisning av regeringsuppdrag om fortsatt myndighets-samverkan för att motverka fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet, 2021/002632. <https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/rapporter/2021-002632-13-redo-visning-fortsatt-myndighetssamverkan-for-att-motverka-brottslighet-arbetslivet.pdf>
- Bergman, P. (2023), Arbetsmarknadskriminalitet – hur påverkas företagen och vad behöver göras?, Svenskt Näringsliv, Stockholm. https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/arbetsmarknadskriminalitet-hur-paverkas-foretagen-och-vad-behover_1195458.html
- Brinkemo, P. (2014), *Mellan klan och stat – Somalier i Sverige*. Timbro Förlag.
- Brå (2012), Otillåten påverkan mot företag. En undersökning om utpressning. Rapport 2012:12. <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2012-09-25-otillaten-paverkan-mot-foretag.html>
- Brå (2014), Korruption i Myndighetssverige. Otillåten påverkan mot insider. Rapport 2014:4. https://bra.se/download/18.35c681d4143337cb6b210c6/1390233687467/2014_4_Korruption_i_myndighetssverige.pdf
- Brå (2016), Kriminell infiltration av företag. Rapport 2016:10. <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2016-04-29-kriminell-infiltration-av-foretag.html>
- Brå (2017), Kostnader för brott. En litteraturoversikt över metoder, resultat och utmaningar i forskningen om kostnader för brott. Rapport 2017:8. https://bra.se/download/18.4c494ddd15e9438f8ad38d51/1510929097847/2017_8_Kostnader_for_brott.pdf
- Brå (2022), Valfärdsbrott mot kommuner och regioner. Fel och oegentligheter bland företag och föreningar. Rapport 2022:1. <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2022-03-25-valfardsbrott-mot-kommuner-och-regioner.html>
- Brå (2024a), Möjliggörare för kriminella nätverk. Om möjliggörare i kommunal, statlig och privat sektor. Rapport 2024:2. <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2024-03-01-mojliggorare-for-kriminella-natverk.html>

- Brå (2024b), Ökningen av skjutvapenvåld i Sverige. En studie av skjutvapenvåldets utveckling i kriminell miljö sedan mitten av 00-talet. Rapport 2024:7. <https://bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2024-08-29-okningen-av-skjutvapenvald-i-sverige.html>
- Byggmarknadskommisionen (2022), Från svart till vitt. Vänd den osunda utvecklingen i byggbranschen! Slutrapport. <https://www.byggmarknadskommisionen.se/>
- Bäckström Lernby, J. (2020), *Familjen. Vissa säger maffia, själva kallar de sig problemlösare*. Mondial.
- Delegationen mot arbetslivskriminalitet (2022), En definition av arbetslivskriminalitet. En promemoria från Delegationen mot arbetslivskriminalitet. <https://www.sou.gov.se/contentassets/b0f3f153ffa84a8abe622f0d8935fc3b/en-definition-av-arbetslivskriminalitet.pdf>
- Ds 2006:8, Sveriges antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2008/01/ds-20086/>
- Ds 2021:1, Myndigheter i samverkan mot arbetslivskriminalitet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2021/01/myndigheter-i-samverkan-mot-arbetslivskriminalitet>
- Ekobrottsmyndigheten (2021), Ekobrottsmyndighetens lägesbild om ekonomisk brottslighet i Sverige 2020. <https://www.ekobrottsmyndigheten.se/wp-content/uploads/2021/10/ekobrottsmyndighetens-lagesbild-om-ekonomisk-brottslighet-i-sverige-2020-webb.pdf>
- Ekobrottsmyndigheten (2022), Checklista: "Så undviker du oseriösa aktörer". <https://www.ekobrottsmyndigheten.se/checklista-undvik-oseriosa-aktorer/>
- Ekonomistyrningsverket (2023), Omfattningen av felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen, ESV 2023:22. <https://www.esv.se/press-och-publicerat/publikationer/2023/omfattningen-av-felaktiga-utbetalningar-fran-valfardssystemen/>
- European Commission (2023), VAT Gap in the EU. Taxations and Customs Union. https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en
- Företagarna (2022), Brott mot företagare 2022. <https://www.foretagarna.se/politik-paverkan/rapporter/2022/brott-mot-foretagare/>
- Företagarna (2023), Brott mot företagare 2023. <https://www.foretagarna.se/politik-paverkan/rapporter/2023/brott-mot-foretagare-2023/>
- Gunnarson, C. (2023), Den sårbara staten. En forskningsöversikt om hur organiserad brottslighet påverkar stat och kommun. SNS Förlag. <https://www.sns.se/artiklar/den-sarbara-staten-en-forskningsoversikt-om-hur-organiserad-brottslighet-paverkar-stat-och-kommun/>
- Hausel Heldahl, E. (2022), Oseriösa företag i offentlig upphandling. Fler borde göra mer! Svenskt Näringsliv. https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/foretagsjuridik/oseriosa-foretag-i-offentlig-upphandling-fler-borde-gora-mer_1192437.html
- Herzfeld Olsson, P. (2019), Konsten att inkludera arbetskraftsmigranter i den svenska arbetsrättsliga modellen. Särtryck ur *Juridisk Tidskrift* 2019–20, Nr. 3. https://arbetsratt.juridicum.su.se/Filer/PDF/Petra%20Herzfeld%20Olsson/JT_sartryck%20Konsten%20att%20inkludera%20arbetsrattsmigranter%20i%20den%20svenska%20arbetsrattsliga%20modellen.pdf
- Holmberg, S. & Rothstein, B. (2022a), "Den svenska tilliten fortsatt hög – men sjunker i ut-satta grupper" i *Social tillit i höglitarlandet Sverige*. SOM-institutets Temaserie 2022:1. <https://www.gu.se/som-institutet/social-tillit-i-hoglitaret-sverige>

- Inspektionen för socialförsäkringen (2024), Utmaningar i kontrollen av tandvårdsstödet. En granskning av Försäkringskassans arbete för att motverka felaktiga utbetalningar av statligt tandvårdsstöd. Rapport 2024:6. <https://isf.se/publikationer/rapporter/2024/2024-06-05-utmaningar-i-kontrollen-av-tandvardsstodet>
- Jeppson, H. (2024), Arbetslivskriminalitet – ett hot mot god produktivitetstillväxt. Expertrapport till Produktivitetskommissionen. <https://www.ansvarsakerhet.se/>
<https://www.sou.gov.se/pagaende-utredningar/finansdepartementet/2023/04/fi-202303-produktivitetskommissionen/forskar--och-expertrapporter/>
- Jagrén, L. (2021), Konkurrensen med den svarta sektorn – ett stort problem för företagen och samhällsekonomin. Svenskt Näringsliv. https://www.svensknaringsliv.se/bilder_och_dokument/rapporter/ipb0ss_rapport_konkurrensen_med_den_svarta_sektorn__webbpdf_1179338.html/Rapport_Konkurrensen_med_den_svarta_sektorn__webb.pdf
- Kjellberg, A. (2020), *Den svenska modellen i en oviss tid*. Arena Idé. <https://arenaide.se/wp-content/uploads/sites/2/2020/06/arena-ide-svenska-modellen-i-en-oviss-tid-v3.pdf>
- Kjellberg, A. (2023a), *Den svenska partsmodellen och kollektivavtalens vita fläckar*. Arena Idé. https://arenaide.se/rapporter/kollektivavtalens_tackningsgrad_och_vita_flackar/
- Kjellberg, A. (2023b), The Nordic Model of Industrial Relations: comparing Denmark, Finland, Norway and Sweden. Max Planck Institute for the Study of Societies. *Workshop: New Trends and Challenges in Nordic Industrial Relations*. https://www.researchgate.net/publication/369453545_The_Nordic_model_of_industrial_relations_-_comparing_Denmark_Finland_Norway_and_Sweden
- Klingberg Hjort, M. & Martinsson, K. (2021), *Hemtjänstmaffian: miljonsvindeln som förändrade äldreomsorgen*. Atlas.
- Konkurrensverket (2020), Korruption och osund konkurrens i offentlig upphandling. Rapport 2020:1 <https://www.konkurrensverket.se/informationsmaterial/rapportlista/korruption-och-osund-konkurrens-i-offentlig-upphandling>
- Konkurrensverket (2022), Konkurrensbegränsande offentlig säljverksamhet på gymmarknaden. Rapport 2022:2. <https://www.konkurrensverket.se/informationsmaterial/rapportlista/konkurrensbegransande-offentlig-saljverksamhet-pa-gymmarknaden/>
- Ledarna (2022), Hotad på jobbet – vem stöttar chefen? <https://www.ledarna.se/om-ledarna/nyheter/rapporter/hotad-pa-jobbet-vem-stottar-chefen/>
- Lundberg, S. (2022) "Vad kännetecknar målvakter och hur känner man igen dem?" Presentation, Nationellt bedrägericentrum, Polisen.
- Lundmark, E. (2021), Företagare i ett särskilt utsatt område. Kandidatuppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1583163/FULLTEXT01.pdf>
- Medlingsinstitutet (2024), Kollektivavtalstäckning och arbetsmarknadens organisationer. https://www.mi.se/app/uploads/Kollektivavtalstackning_2023.pdf
- Magro, L. (2024), Arbetslivskriminalitet: Kampen för ordning och reda. LO. https://www.lo.se/start/lo_fakta/arbetslivskriminalitet_kampen_for_ordning_och_reda
- Mondani, H. & Rostami, A. (2022), "Samarbete i brott: Organiserad brottslighet i Sverige 1995–2015", i Rostami, A. & Sarnecki, J. (red.), *Det svenska tillståndet*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Mondani, H. & Rostami, A. (2023), Kriminella på kartan – en ESO-rapport om den organiserade brottslighetens geografi. ESO 2023:3. https://eso.expertgrupp.se/rapporter/2023_3_kriminella-pa-kartan/

- Myndigheten för arbetsmiljökunskap (2024), Hur arbetslivskriminalitet påverkar arbetstagens arbetsmiljö. Kunskapssammanställning 2024:2. <https://mynak.se/publikationer/hur-arbetslivskriminalitet-paverkar-arbetstagens-arbetsmiljo/>
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2021), Lista på viktiga samhällsfunktioner till stöd för att identifiera samhällsviktig verksamhet. https://www.sva.se/media/8d-97cf673c07195/21-09-21_remiss-lista-p%C3%A5-viktiga-samh%C3%A4llsfunktioner-till-st%C3%B6d-f%C3%B6r-att-identifiera-samh%C3%A4llsviktig-verksamhet.pdf
- Myndighetsgemensam lägesbild (2019), Organiserad brottslighet 2019. <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/organiserad-brottslighet/myndighetsgemensam-satsning-mot-organiserad-brottslighet/>
- Myndighetsgemensam lägesbild (2021), Organiserad brottslighet 2021. <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/organiserad-brottslighet/myndighetsgemensam-satsning-mot-organiserad-brottslighet/>
- Myndighetsgemensam lägesbild (2023), Organiserad brottslighet 2023. <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/organiserad-brottslighet/myndighetsgemensam-satsning-mot-organiserad-brottslighet/>
- Nationellt cybersäkerhetscenter (2022), Cybersäkerhet i Sverige. Del 1: Hot, metoder, brister och erfarenheter. <https://www.ncsc.se/siteassets/publikationer/ncsc-rappor-1-cybersakerhet-i-sverige-2022-hot-metoder-brister-och-beroenden.pdf>
- Nilsson, E. (2023), Arbetslivskriminalitet i Sverige och utlandet. Uppsats, Ratio.
- Norges regering (2021), *Strategi mot arbetslivskriminalitet*.
- North, D. C. (1992). *Transaction costs, institutions, and economic performance*. San Francisco, CA: ICS Press.
- Persson, J. & Wahlström, J. (2023), *Klanerna. Den systemhotande brottsligheten*. Mondial, Stockholm.
- Polismyndigheten (2017), Polisens rapport om allvarlig och organiserad brottslighet 2017.
- Polismyndigheten (2018), Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2018.
- Polismyndigheten (2019), Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2019.
- Polismyndigheten (2020), Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2020.
- Polismyndigheten (2021), Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2021.
- Polismyndigheten (2022a), Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2022.
- Polismyndigheten (2022b), Bedrägerier och penningtvätt. Analys av bedrägerier ut ett brottsvinstperspektiv.
- Polismyndigheten (2022c), Utsatta områden och penningtvätt. En analys av finansiella förutsättningar, penningtvätt och parallella ekonomiska strukturer.
- Polismyndigheten (2023), Myndigheter i samverkan mot den organiserade brottsligheten 2023.
- Polismyndigheten (2024), SiS- och HVB-hem. Studie avseende kopplingar till den grovt organiserade brottsligheten.
- Regeringens skrivelse 2020/21:169, Riksrevisionens rapport om statens insatser mot exploatering av arbetskraft. Skr. 2020/21:169. <https://www.regeringen.se/contentassets/ef467f2b8434410883cc9b45c79163b9/riksrevisionens-rapport-om-statens-insatser-mot-exploatering-av-arbetskraft-skr.-2020-21-169.pdf>
- Regeringens skrivelse 2023/24:67, Motståndskraft och handlingskraft – en nationell strategi mot organiserad brottslighet. Skr. 2023/24:67. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2024/02/20232467/>

- Riksrevisionen (2013), Statliga myndigheters skydd mot korruption. RiR 2013:2. <https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2013/statliga-myndigheters-skydd-mot-korruption.html>
- Riksrevisionen (2019), Styrningen av rättskedjan. RiR 2019:15. <https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2019/styrningen-av-rattskedjan.html>
- Riksrevisionen (2020), Statens insatser mot exploatering av arbetskraft – regelverk, kontroller samt information och stöd till de drabbade. RiR 2020:27. <https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2020/statens-insatser-mot-exploatering-av-arbetskraft---regelverk-kontroller-samt-information-och-stod-till-de-drabbade.html>
- Riksrevisionen (2022), Den statliga lönegarantin – förekomst av missbruk och myndigheters kontrollarbete. RiR 2022:4. <https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2022/den-statliga-lonegarantin---forekomst-av-missbruk-och-myndigheternas-kontrollarbete.html>
- Riksrevisionen (2023), Subventionerade anställningar – att motverka fel i ett system med allvarliga risker. RiR 2023:17. <https://riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2023/subventionerade-anstallningar---att-motverka-fel-i-ett-system-med-allvarliga-risker.html>
- Riksrevisionen (2024), Vem där – fastställande av identitet vid statliga myndigheter. RiR 2024:12. <https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2024/vem-dar---faststallande-av-identitet-vid-statliga-myndigheter.html>
- Rostami, A. & Mondani, H. (2024), Kriminella entreprenörer. – en studie av den organiserade brottslighetens kopplingar till näringslivet. På uppdrag av Stockholms Handelskammare. <https://stockholmshandelskammare.se/rapporter/rapport-kriminella-entreprenorer-en-studie-av-den-organiserade-brottslighetens-kopplingar-till-naringslivet/>
- Rothstein, B. & Holmberg, S. (2022), Social tillit i höglitarlandet Sverige. SOM-institutets temaserie 2022:1. <https://www.gu.se/som-institutet/social-tillit-i-hoglitlarlandet-sverige>
- Sanandaji, N. (2023), Brott mot företagen 2023. Småföretagarnas Riksförbund. <https://smaforetagarna.se/rapporter/brott-mot-foretagen-2023-ny-rapport-fran-smaforetagarnas-riksforbund/>
- Sjodin, E. (2019), Arbetsmarknadens skuggsida – rättsföljder vid för låga löner. Särtryck ur *Juridisk Tidskrift* 2019–20, Nr. 3. <https://arbetsratt.juridicum.su.se/Files/PDF/ErikSjodin/Sjodin%20Skuggsida%20Sattrack%20JT.pdf>
- Skatteverket (2006), Svartköp och svartjobb i Sverige. Rapport 2006:4. https://www.skatteverket.se/download/18.906b37c10bd295ff4880002720/1359706118959/rapport200604_sv.pdf
- Skatteverket (2019), Hur påverkas restaurang- och byggbranschen av personalliggare? <https://www.skatteverket.se/download/18.7eada0316ed67d728298e/1576153831909/hur-paverkas-restaurang-och-byggbranschen-av-personalliggare-uppdaterad.pdf>
- Skatteverket (2020), Svarta arbetsinkomster: beräkningar baserade på Skatteverkets revisioner. <https://www.skatteverket.se/download/18.7eada0316ed67d72826864/1580981237317/Svarta%20arbetsinkomster%20-%20ber%C3%A4kningar%20baserade%20p%C3%A5%20Skatteverkets%20revisioner.pdf>
- Skatteverket (2023), Attitydundersökningen 2022. Resultatrapport för företag. <https://www.skatteverket.se/download/18.48cfd212185efbb440b1e86/1676035420696/Attitydunders%C3%B6kningen%202022%20-%20Resultatrapport%20f%C3%B6r%20f%C3%B6retag.pdf>

- Skatteverket (2024), Nationell lägesbild över befolkningen. <https://www.skatteverket.se/download/18.5dc1d8b31903014b1bfc51/1719497437546/nationell-lagesbild-over-befolkningen-skatteverket-2024.pdf>
- SOU 2017:37, Kvalificerad välfärdsbrottslighet – förebygga, förhindra, upptäcka och beivra. <https://regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2017/05/sou-201737/>
- SOU 2021:88, Ett förbättrat system mot arbetskraftsexploatering m.m. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/11/sou-202188/>
- SOU 2022:36, Arbetslivskriminalitet: en definition, en inledande bedömning av omfattningen, lärdomar från Norge. <https://regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2022/06/arbetslivskriminalitet--en-definition--en-inledande-bedomning-av-omfattningen--lardomar-fran-norge/>
- SOU 2023:8, Arbetslivskriminalitet: arbetet i Sverige, en bedömning av omfattningen, lärdomar från Danmark och Finland. <https://regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2023/02/sou-20238/>
- SOU 2023:34, Bolag och brott – några åtgärder mot oseriösa företag. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2023/07/sou-202334/>
- SOU 2014:14, Arbetslivskriminalitet: myndighetssamverkan, en gemensam tipsfunktion, lärdomar från Belgien och gränsöverskridande arbete. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2014/02/sou-201414/>
- SOU 2024:15, Nya regler för arbetskraftsinvandring m.m. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2024/02/sou-202415/>
- Stockholms Handelskammare (2016), Brottsplats: Stockholm. Rapport 2016:2. <https://stockholmshandelskammare.se/rapporter/brottsplats-stockholm/>
- Stockholms Handelskammare (2017), Kriminaliteten förgiftar företagandet i förorten. Rapport 2017:07. <https://stockholmshandelskammare.se/rapporter/kriminaliteten-forgiftar-foretagandet-i-fororten/>
- Stockholms Handelskammare (2022), Cyberbrott mot svenska företag – hur bygger vi en säkrare framtid? <https://stockholmshandelskammare.se/rapporter/rapport-cyberbrott-mot-svenska-foretag/>
- Svenskt Näringsliv (2018), Brottslighetens kostnader för svenska företag https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/ogalzh_rapport-brottslighetens-kostnader-for-svenska-foretagpdf_1126183.html/Rapport%253A+Brottslighetens+kostnader+fr+svenska+fretag.pdf
- Svenskt Näringsliv (2020a), Brottslighetens kostnader 2020. https://www.svensktnaringsliv.se/material/rapporter/2uj7i2_brottslighetens-kostnader-2020pdf_1143423.html/Brottslighetens+kostnader+2020.pdf
- Svenskt Näringsliv (2020b), När pandemin satte stopp för arbetskraftsinvandringen. https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/ff38ne_rapport-nar-pandemin-satte-stopp_webbpdf_1162545.html/Rapport+N%253C3%25A4r+pandemin+satte+stopp_webb.pdf
- Teknikföretagen (2020), Cyberhoten. Så ser hotbilden och attackerna ut mot svenska teknikföretag. <https://www.teknikforetagen.se/globalassets/rapporter--publikationer/digitalisering/cyberhoten---sa-ser-hotbilden-och-attackerna-ut-mot-svenska-teknikforetag.pdf>

Från det nordiska guldets till det svenska tillståndet

- Tidningen Näringslivet (2022), Intervju med Johanna Skinnari, biträdande enhetschef, Brå, 16 februari 2022. <https://www.tn.se/naringsliv/14118/utpressarna-sa-jobbar-de/>
- Torp, E. (2019), *Vi, skuggorna: ett Sverige du inte känner till*. Leopard Förlag.
- Torp, E. (2023), *Rent åt helvete*. Mondial.
- Tryggare Sverige (2024), Företagens trygghetsundersökning 2024. <https://www.mynewsdesk.com/se/stiftelsen-tryggare-sverige/documents/foeretagens-trygghetsundersokning-2024-440021>
- Trägårdh, L., Wallman Lundåsen, S., Wollebaek, D. & Svedberg, L. (2013), *Den svala svenska tilliten. Förutsättningar och utmaningar*. SNS Förlag. <https://www.sns.se/artiklar/den-svala-svenska-tilliten-forutsattningar-och-utmaningar/>
- Wierup, L. (2020), *Gangsterparadiset. Så blev Sverige arena för gängkriminalitet, skjutningar och sprängdåd*. Forum.
- Wikström, P-O. H. (2023), När brott blir ett acceptabelt handlingsalternativ. Uppdragsgivare: Stockholms Handelskammare. https://stockholmshandelskammare.se/wp-content/uploads/2023/04/230410-nar_brott_bli_ett_acceptabelt_handlingsalternativ_lasversion.pdf
- Wittberg, E., Erlingsson, G. Ö. & Wennberg, K. (2023), "Does local government corruption inhibit entrepreneurship?", *Small Bus Econ* (2024) 62:775–806. <https://doi.org/10.1007/s11187-023-00783-1>
- Ämtvall, J. & Manning, M. (2022) Brottslighetens kostnader 2022. Svenskt Näringsliv. https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/rapporter/ud37aj_rapport_brottslighetens_kostnader_2022pdf_1180863.html/Rapport_Brottslighetens_kostnader_2022.pdf
- Ämtvall, J. & Manning, M. (2023) Brottslighetens kostnader 2023. Svenskt Näringsliv. https://www.svensktnaringsliv.se/bilder_och_dokument/rapporter/1dqch7_brottslighetens_kostnader-2023pdf_1204591.html/Brottslighetens+kostnader+2023.pdf

Ratio är ett fristående forskningsinstitut
som forskar om företagandets villkor.

www.ratio.se

9 789181 111118